

Сузана Тнокова Кузмановска

МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

ЗА III ГОДИНА
ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

ИЗБОРЕН ПРЕДМЕТ

2013

Издавач: **Министерство за образование и
наука на Република Македонија**

Автор: **Сузана Тнокова Кузмановска**
МУЗИЧКА УМЕТНОСТ ЗА III ГОДИНА
(изборен предмет)
гимназиско образование

Лектор: **Верица Тоциновска**

Корица, ликовно-графичко обликување и
компјутерска обработка: **Мирко Давидовски**

Рецензентска комисија: **Проф. Живојин Глишиќ**
Снежана Џајковска
Кристијан Христовски

Печати: Графички центар дооел, Скопје

Тираж: 323

Со решение на Министерот за образование и наука на Република Македонија
бр. 22-4030/1 од 29.06.2010 година се одобрува употребата на овој учебник

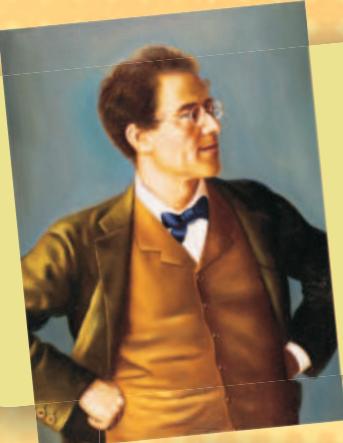
CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св.Климент Охридски”, Скопје

ТНОКОВА Кузмановска, Сузана
Музичка уметност за III година гимназиско образование : изборен предмет/
Сузана Тнокова Кузмановска. - Скопје : Министерство за образование и наука
на Република Македонија, 2010. - 102 стр. ; илустр. ; 27 см

ISBN 978-608-226-255-0

78(075.3)

COBISS.MK-ID 84267786

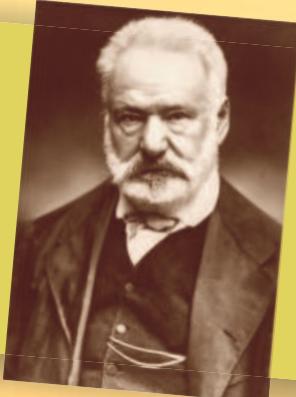

„Кога би можел композиторот да го изрази она што сака преку зборови, тогаш воопшто не би се мачел изразувајќи го преку музика.“

Густав Малер
(австриски композитор од доцниот романтизам)

„Музиката ги изразува нештата кои не можат говорно да се искажат и за кои истовремено е невозможно да се остане нем.“

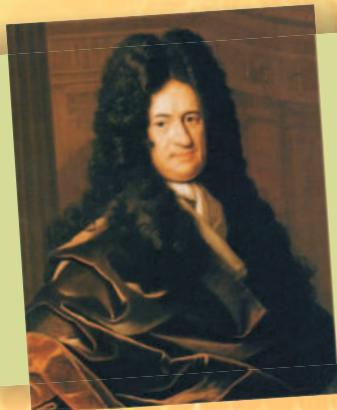
Виктор Иго
(француски поет и романсиер)

ЧОВЕКОТ КОЈ НЕМА МУЗИКА ВО СЕБЕ, КОГО НЕ ГО ВОЗБУДУВА СКЛАДНОСТА НА ТОНОВИТЕ, СКЛОН Е НА ПРЕДАВСТВО, РАЗБОЈНИШТВО И ПОДЛОСТ.

НЕГОВАТА ДУША Е МРАЧНА КАКО НОЌ.
НЕГОВИТЕ НАМЕРИ СЕ ТЕМНИ КАКО ЕРЕБУС: НЕ МУ ВЕРУВАЈ НА ТАКВИОТ!
СЛУШАЈ МУЗИКА!

ШЕКСПИР

“Задоволството кое го добиваме преку музиката, доаѓа од аритметичко сметање, но сметање несвесно. Музиката е ништо друго освен несвесна аритметика.“

Г. В. Лајбниц
(германски филозоф и математичар од 17-ти век)

ОДА НА РАДОСТА

Лудвиг Ван Бетовен
(1770-1827)

Неговата музика
се одликува со
голема
драматичност и
емоциона сила.

Бил човек со
самостоен и
слободолубив
дух.

Наполно оглувел
кога имал 28
години.

Бил многу ценета
и почитувана
личност.

Имел живот
исполнет со
страдање.

Напишал многу сонати,
сонатини, миси, операта
„Фиделио“, концерти.
Најпознат е по своите
девет симфонии
од кои најпозната е
„Ода на радоста“.

Умрел во
1827 година.
Цела Виена
присуствувала на
неговиот погреб.

ОДА НА РАДОСТА

Автор: Фридрих Шилер

Радост бистра убост чиста,
ќерко од Елизија,
опивна си моќ што плиска
занес и поезија.

Твојте сништа спокој шират,
злото што го скротува,
сите луѓе да се смират,
духот твој ги сплотува.

Среќни да сте милиони,
јас ви праќам бакнеж врел,
дружба, братство, љубов, слога,
да ни мине живот цел.

Другар ти со другар биди,
гордост има секој жив,
тој пак тоа што го нема,
нема живот, нема здив.

ОДА НА РАДОСТА

Л. В. Бетовен

Ра-дост бист - ра у - бост чиc - та кер - ко од Е - ли - зи - ја,
о - пив - на си моќ што плис - ка за - нес и по - е - зи - ја,
твој - те сни - шта спо - кој ши - рат зло - то што го скро - ту - ва, си -
те лу - ёе да се сми - рат ду - хот твој ги спло - ту - ва.

Задача:

Слушање композиција од
Лудвиг Ван Бертовен
„Симфонија бр. IX став IV финале“

- Поглед на виенската опера -

ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА

Науката која се занимава со проучување на музичкиот фолклор се нарекува **музичка фолклористика или етномузикологија**.

За да може да се спознае поврзаноста на македонското народно творештво, народните носии, обичаите, ората и песните, неопходно е познавањето на основните географски и демографски карактеристики на Македонија.

Заземајќи го централното место на Балканскиот Полуостров, во Македонија се вкрстувале најважните патишта на релација север и југ, почнувајќи од некогашниот римски пат Via Egnatia, кој од Драч преку Охрид, Битола и Солун водел до Константинопол, како и преку главниот пат од Скопје, Штип, Радовиш до Солун и Орфанскиот залив.

Населението, настането покрај овие важни комуникации, живеело и творело на начин кој во себе ги поврзува традицијата со најразличните влијанија што ги носеле со себе протокот на луѓе и стока, за разлика од луѓето во планинските области кое и понатамуостанало верно на традицијата со што планинските населби имале некој свој посебен развој.

Посебностите во начинот на живеењето ги диктирале и разликите во создавањето на одделните чинители на македонското народно материјално и духовно творештво. Историско –политичките прилики го побудиле и го насочиле населението во Македонија кон изразување на своите естетски и уметнички дарби, меѓу другото и најмногу низ ора, песни и везови на народните носии.

АЈ ШТО МИ Е МИЛО, ЕМ ДРАГО

Народна песна од битолскиот крај

The musical notation consists of six staves of music for a single voice. The lyrics are written below each staff. The key signature is one flat (F#). The time signature is 2/4.

Ај што ми е мило, ем драго
мла - да пар - ти - зан - ка да би - дам
збо - гум и прош - те - вай ро - де
мој jac о - ти - дов во бој во
бој, збо - гум и прош - те - вай ро - де
мој, jac о - ти - дов во бој, бој, бој.

Ај што ми е мило ем драго
млада партизанка да станам.
Збогум и проштевај роде мој
јас отидов во бој, бој, бој.

Млада партизанка да станам
во Пелистерска планина
кај дванаесет кладенци.
Збогум и проштевај роде мој
јас отидов во бој, бој, бој.

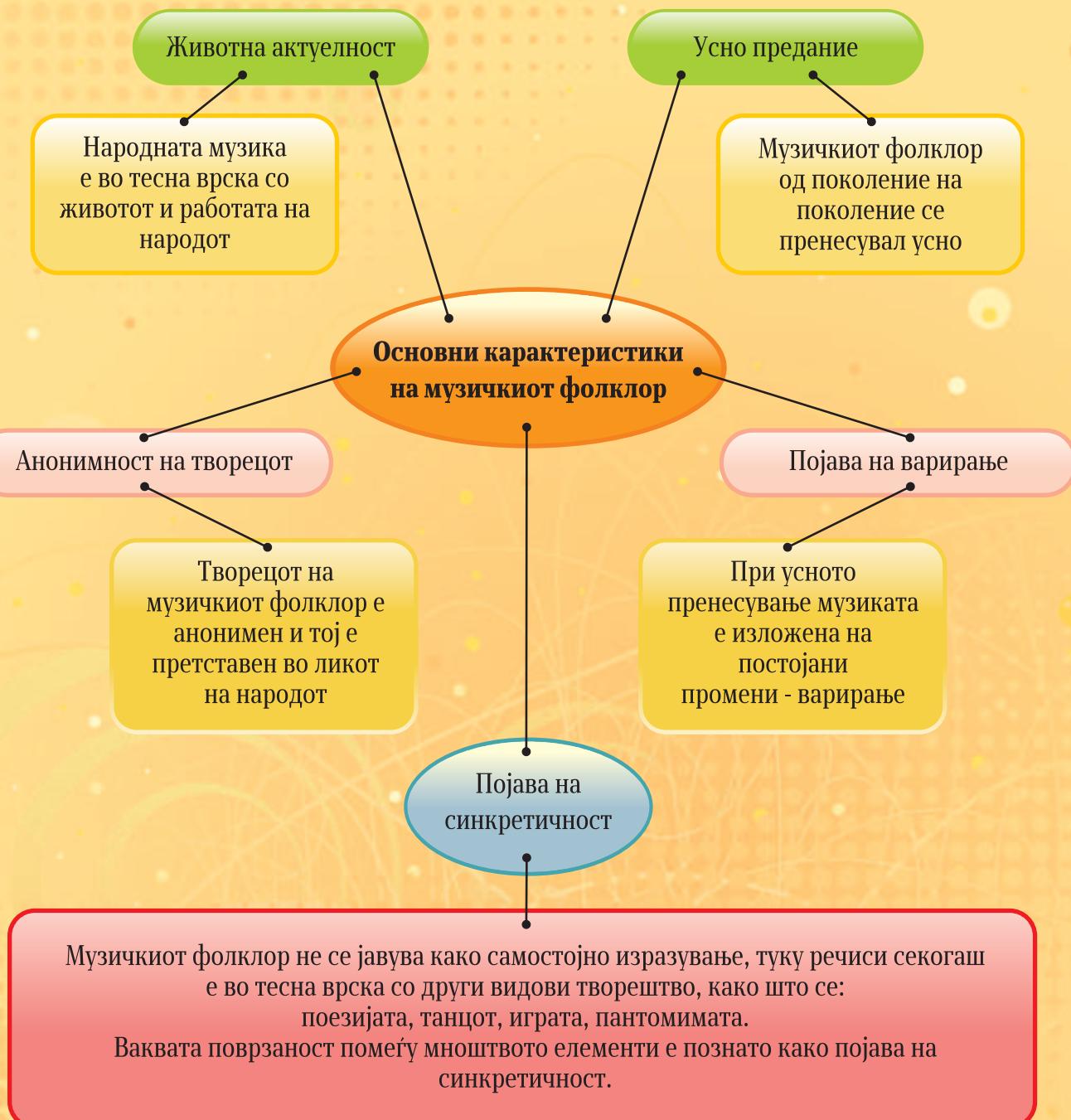
Таму си клетва зедовме
со фашисти да се биеме
слобода да добиеме.
Збогум и проштевај роде мој
јас отидов во бој, бој, бој.

МАКЕДОНСКИ МУЗИЧКИ ФОЛКЛОР

Фолклор е термин од английско потекло (folk-народ и lore-мудрост), што во буквalen превод би значело народна мудрост. Во фолклор првенствено се вбројуваат: народната поезија, народната музика и народната ороводна-играчка традиција.

Музичкиот фолклор е музичко творештво создадено од народот, но почесто наместо музички фолклор се употребува терминот народна музика.

НАРОДНА МУЗИКА

Македонската народна музика е најпрепознатливиот дел од богатиот македонски фолклор. Таа се пренесува од колено на колено по пат на усно предание. Во Македонија постојат голем број народни песни и игри кои го одразуваат животот, работата и обичаите на луѓето кои живеат во неа. Голем дел од оваа музика има свои карактеристични национални белези.

Македонската народна музика претставува синтеза на она што македонскиот народ го понел од својата прататковина и она што го наследил од денешната своја татковина и од пошироката средина.

Македонските народни песни претставуваат непресушен извор на инспирација за нашите композитори.

Македонските народни песни и ора се едни од највредните и најсодржайните во светот. Песните и ората создадени во Македонија, се одликуваат со карактеристичен ритам, уникатен и единствен во светот. Мелодичноста, разиграноста и певливоста на македонската народна музика, предизвикуваат вооштевување кај гледачот и кај слушателот. Во богатата македонска народна традиција на ора и песни создадени се стотици ремек дела. Како народните носии и народниот вез, така и македонските ора и песни носат белези специфични за секој регион од сите делови на Македонија.

Сепак, македонските народни песни и ора имаат заедничка карактеристика, а тоа е разновидниот ритам, мелодичност и емоциите во текстот.

НАРОДНИ ПЕСНИ СПОРЕД СОДРЖИНАТА

Задача:

Пронајди по еден пример од сите видови народни песни: трудови, револуционерни и обредни

НАРОДНА ПЕСНА

Песната од секогаш го придржуваала човекот и неговото чекорење низ животот. Таа претставувала верен летопис на националната историја, изразувакќи ги сите маки, свечености, веселби, шеги и др. Народната песна е колективна творба која усно се пренесувала од пејач на пејач.

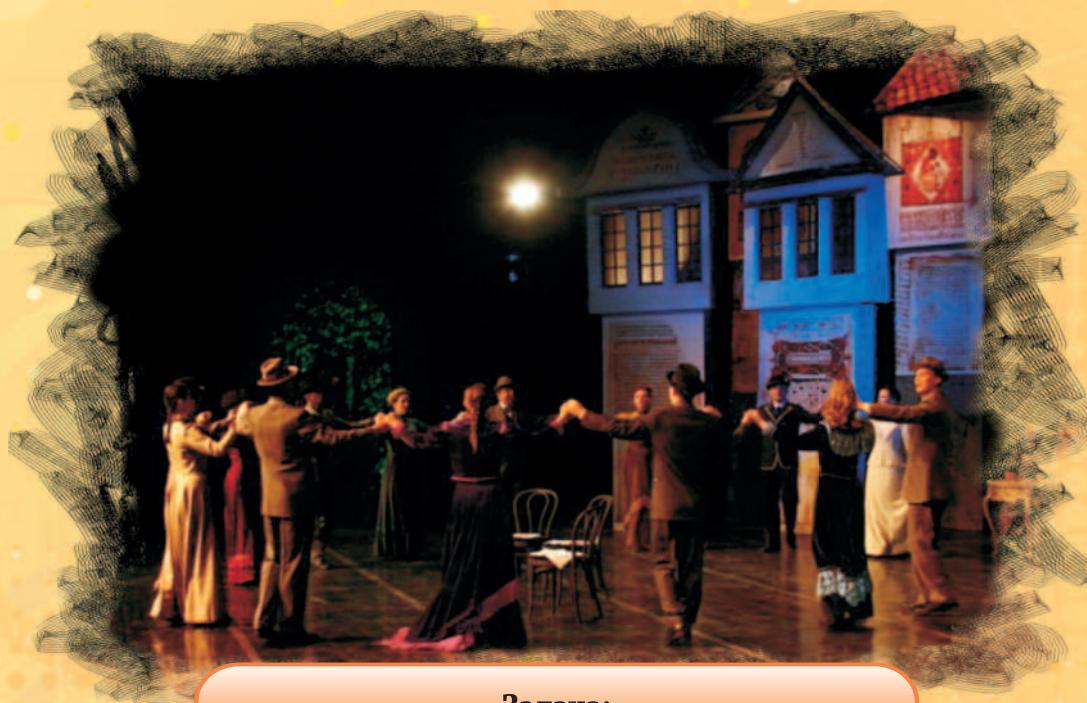
Народната песна се дели на: изворна и старогратска.

Изворната македонска народна песна е карактеристична за селската т.е. руралната средина, каде што вообичаени теми за пеење се: жетварски, обичајни, семејни, љубовни, комитски, печалбарски, тажачки, аргатски, придржуваани од тапан, гајда, кавал, зурла, дајре.

Ритамот најчесто бил: 7/8, 9/8, 11/8, 5/8, а селаните облечени во селски носии, понесени од ритамот на изворната песна, виеле најразлични ора.

Староградската македонска песна е карактеристична за градската средина, каде што вообичаени теми за пеење се: љубовни, печалбарски, занаетчиски, придржуваани од ќемане (виолина), тамбура, дајре, хармоника, контрабас, кларинет и др. Ритамот најчесто бил: 3/4, 4/4, 7/8 и 9/8.

Луѓето кои што живееле во градот, облечени во фустани и костуми, на овие песни играле валцери и ора.

Задача:

Пronајди по еден пример од изворна и староградска македонска народна песна

ХУМОРИСТИЧНИ ПЕСНИ

Секогаш се поврзани со шегата и смејата. Во нив на духовит начин се исмеваат човечките пороци и недостатоци – мрзливоста, глупоста, пијанството...

Во многу песни се опеани и животните кои запаѓаат во необични ситуации.

ЉУБОВНИ ПЕСНИ

Љубовните песни се песни кои говорат за убавината, љубовта меѓу двајца млади, патријахалните сваќања на родителите кои не ја одобруваат љубовта, склопувањето на брак со стројници...

КАЉО, КАЛИНО ДЕВОЈЧЕ

Народна песна

Ка - льо, Ка - ли - но де - вож - ко ви - ши, ви - ши
цр - ни о - чи Из - ви - ши ги на ви - со - ко
на ви - со - ко на ши - ро - ко

I

Каљо, Калино девојко
виши виши црни очи,
извиши ги на високо,
на високо на широко.

II

Каде Турци кафе пијат,
Арнаути баш ракија,
Арнаути баш ракија
А ергени рујно вино.

III

Едно лудо, лудо младо,
ниту јаде, ниту пие,
ниту јаде, ниту пие
само Каља погледнува.

IV

Често Каља погледнува,
со око и намигнува,
со око и намигнува
со рака и замавнува.

V

Ајде Каљо да бегаме,
наше село, арно село
од три страни сонце гре
од четврта месечина.

VI

Наше село, арно село.
два пати се жетва жнее,
два пати се жетва жнее
три пати се грозје бере.

Задача:

Пронајди еден пример од
хумористична македонска народна песна

ТРУДОВИ ПЕСНИ

Целта на овие песни е да ги стимулира (поттикнува) оние кои ја изведуваат работата. Тие настанале во процесот на трудот и затоа се викаат трудови песни. Според видот и областа на работата, овие песни ги делиме на: жетварски, аргатски, овчарски и печалбарски.

РЕВОЛУЦИОНЕРНИ ПЕСНИ

Песните за борбата за слобода, настанале во различни периоди од животот на македонскиот народ и под различни околности.

Во овие песни се осудуваат поробувачките и се изразуваат патриотските чувства.

БОЈОТ ЗАПОЧНА

Народна

Бо - јот за - поч - на го - ре Кру - ше - во,

го - ре Кру - ше - во, на Меч-кин Ка - мен.

Бојот започна горе Крушево
Горе Крушево на Мечкин камен.

Таму се бие тој славен јунак,
тој славен јунак, тој Питу Гули.

Тој Питу Гули бестрашен беше,
славно загина за Македонија.

Жените плачат, децата пиштат,
а крв се лее по ридот стрмен.

Задача:

Пронајди еден пример од
трудова македонска народна песна

СЕМЕЈНИ ПЕСНИ

Семејството е најскапоценото богатство за секој човек. Во него секој поединечно ги задоволува основните животни потреби. Здравото семејство е предуслов за здрав и среќен живот.

Во свеста на нашиот народ сето ова е добро познато и од таа причина настанале голем број семејни песни.

ОБРЕДНИ ПЕСНИ

Прославувањето на верските празници помогало да се задржи верата и духот на нашиот народ. Се пееле на празници, кои биле придржувани од обреди. Овие песни ги делиме на неколку групи: коледарски, водичарски, додолски, лазарски, велигденски, ѓурѓовденски, свадбарски и тажачки.

ЧЕРЕШНА СЕ ОД КОРЕН КОРНЕШЕ

Народна

Че - реш - на се од ко - - рен кор - не - ше,
мо - ма се од мај - - ка де - ле - ше.

Черешна се од корен корнеше,
Мома се од мајка делеше.

Проштевај мајко, проштевај,
Проштевајте, мили роднини.

Досега сум мајка слушала,
Одсега ќе слушам свекрва.

Свекрва, золва, јатрва
И најмалото деверче.

Задача:

Пронајди еден пример од
обредна македонска народна песна

МАКЕДОНСКИ НАРОДНИ НОСИИ

Народните носии се главен белег за македонскиот фолклор. Тие имаат вековна традиција и се неизоставен дел од македонското, народно, уметничко творештво. Народната носија и нејзиниот вез, од памтивек биле израз на силата на моминската фантазија, длабоките младешки емоции и копнежи, преточени во бесценет мозаик од шари, бои и линии на индивидуалната интима. Филигрански извезена до совершенство, народната носија била еден вид заштитен знак на семејниот род, но и неповторлив белег на местото и регионот на нејзиниот создавач. Затоа љубоморно се чувала во најубавите ковчези, кадели и сергени, за да подоцна се предава од колено на колено и засекогаш да го зачува својот сјај и раскош.

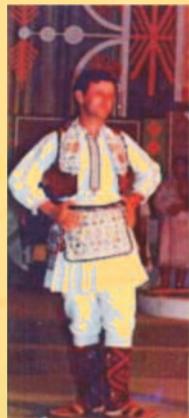
Основната функција на народната носија била да го заштити човекот од различните климатски услови, но покрај тоа таа служела и како негов украс. Преку начинот на изработка на носијата можеме да заклучиме од каде таа потекнува и за каква намена е изработена.

Зависно од начинот на изработка и материјалите кои се користени при изработката на народните носии, можеме да кажеме дека тие потекнуваат од 4 региона во Македонија:

• ИСТОЧЕН РЕГИОН •

Во овие предели изработувани се носии кои најчесто биле составени од:

1. Ракавчиња од бело платно изработени со „писан вез“.
2. Коланче изработено од волна во црна боја.
3. Голема кошула изработена од бело, цврсто платно, украсена со монистра, црн тел и сребрени парички.
4. Валанка-елече што се носи над кошулата.
5. Чултар што се носел исклучиво за посебни прилики како свадби, празници итн. На работите бил изработен со монистра, изведен со црвена колка и украсен со сребрени парички.

Задача:

Состави есеј на тема:
Обичаи од источниот регион

♦ ЗАПАДЕН РЕГИОН ♦

Во овие предели изработувани се носии кои најчесто биле составени од:

1. Црвени волнени чорапи.
2. Минтан-кошула од бело платно по долги ракави. На јаката е украсена со вез.
3. Вест-кошула од бело платно без ракави. На јаката е украсена со златен конец и сребрени копчиња.
4. Сокаж-парче платно украсено со најразлични монистри. Се носи врз кошулата во пределот околу вратот.
5. Врзаници-чевли изработени кожа кои се носеле исклучиво за посебни прилики како свадби, празници итн.
6. Бовча-плетена торбичка во црвена боја, најчесто без никакви дополнителни украси.

Тонка-венчален фустан. Ракавите му се украсени со синџати и кинат.

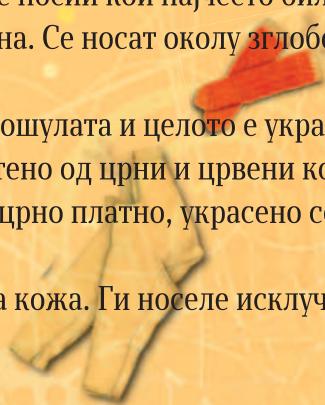
Задача:

Состави есеј на тема:
Обичаи од западниот регион

♦ ЈУЖЕН РЕГИОН ♦

Во овие предели изработувани се носии кои најчесто биле составени од:

1. Калци изработени од бела волна. Се носат околу зглобовите на нозете како „грејачи“.
2. Сагија-елече што се носи врз кошулата и целото е украсено со ресички.
3. Кемер-цврсто коланче изработено од црни и црвени конци.
4. Џанадан-елече изработено од црно платно, украсено со црвен вез и сребрени копчиња.
5. Панталони изработени од бела кожа. Ги носеле исклучиво мажи.

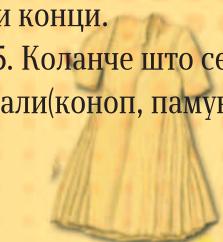
Задача:

Состави есеј на тема:
Обичаи од јужниот регион

• СЕВЕРЕН РЕГИОН •

Во овие предели изработувани се носии кои најчесто биле составени од:

1. Бели кошули изработени од памук кои биле украсувани со различни везови.
2. Елечиња кои се носат над кошулатите и биле изработувани од срма, украсени со различни парички.
3. Калашник кој бил изработуван со ракави и бил извезен со срма и со гајтани.
4. Опрегач (јумаклија)-скутно лито изработено со разнобојни, памучни конци.
5. Коланче што се носи околу половината. Може да биде изработено од различни материјали(коноп, памук) и да биде украсено со срма, реси, монистра и друго.

Македонските носии со своите разиграни шари, црвената и црната боја кои преовладуваат низ богатиот колорит од други шарени конци совшено навезени на белото платно секогаш оставаат силен впечаток.

Македонските домаќинки наоѓале време везењето да го издигнат до ниво на уметност како на своите празнични, свадбени така и на своите секојдневни облеки-носии.

Задача:

Состави есеј на тема:
Обичаи од северниот регион

НАРОДНИ МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Во групата народни музички инструменти спаѓаат:

- ИДИОФОНИЧНИ •
- МЕМБРАНОФОНИЧНИ •
- КОРДОФОНИЧНИ •
- АЕРОФОНИЧНИ •

• ИДИОФОНИЧНИ •

Свонци-клопотари

Зборот свонец претставува општа ознака за леаните и кованите идиофонични инструменти кои се врзуваат на вратовите на животните: коза, овца, крава, вол, ждребе итн.

Клепало

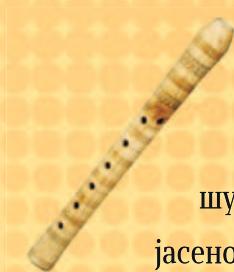
Под името клепало се подразбира сигнален идиофоничен инструмент, од дрвен или железен материјал, во вид на плоча или потковица.

Задача:

Пronајди слики од идиофонични инструменти!

• АЕРОФОНИЧНИ •

Шупелката е македонски народен дувачки инструмент сличен на кавалот со исклучок на тоа што шупелката е пократка . Се прави од оревово дрво, дреново, јасеново или јаворово дрво.

Гајдата е фундаментален составен дел од македонската музичка култура, особено по селата. Обично се свири заедно со пар кавали, тамбура и некои ударни инструменти (тапанче, дајре, тарабука). Спаѓа во групата на дувачки инструменти, во која се уште двојанката, дудукот, зурлата, кавалот, шупелката.

Кавалот спаѓа во тн. аерофонични инструменти, а со тој назив кавал (кафал), или поточно пар кавали се нарекуваат надолжни флејти, отворени на двата краја, односно подолги шупелки со 8 мелодиски отвори и четири душница. Горниот отвор, на кој се дува, е стеснет со остри рабови и тенки сидови (1-2 мм). Кавалот се изработува од јасеново дрво, богато орнаментиран по целата должина, и тоа во 3 дужини: 600, 700 и 800 мм. Мелодиските отвори се распоредени на еднакви растојанија (2 см).

Задача:

Слушање на „Чучук оро“
Препознај го звукот на иструментот гајда!

• КОРДОФОНИЧНИ •

Тамбура - збор од персиско-арапско потекло; жичан инструмент со долг врат кој спаѓа во семејството на лаутата. Тамбурата е изработена од едно парче дрво. Корпусот, вратот и главата ја чинат конструкцијата на целиот инструмент. Ги има и од две парчиња дрво - од едниот се изработени вратот и главата, а од другиот корпусот. Деловите се соединуваат со лепење.

Ќемене-гусла - Кордофоничен гудачки инструмент во крушовидна форма, на кој се затегнати три струни. Зборот „ќемене“, веројатно потекнува од зборот „каменце“, познатиот под тој назив, триструн гудачки инструмент со истата конструкција како и ќеменето, во

Иран, Турција, Сирија итн. Се изработува од едно парче дрво со три конструкциони делови: крутна (корпус), врат (шија) и глава, од ореово, јаворово или друго дрво. За време на свирењето инструментот се држи во вертикална или нешто коса положба, наклонет на десната страна. Гудалата се изработуваат во различни форми. Најчесто се прави или малку свиткани во форма на лак, со врв и жабица.

Виолина (ќемане, цигулка) - Се подразбира четириижичниот гудачки инструмент, од европско потекло, познат во Европа под имињата: виолина (итал. виолино, герм. виолине, фр. виолон). Во 19 век и почетокот на минатиот век, виolinата задолжително ја наоѓаме во чалгиџиските состави како мелодиски инструмент. За актерот на виолина вообичаен е изразот **ќеманеција**, а за самото дејствување на виolinата се вели: „свири на виолина“. Денес виolinата е масовно распространета по цела Македонија. Ретко се среќаваат инструментални состави без присуство на виolinата, користејќи го штимот а латурка, и штимот а лафранга, т.е. европскиот.

Задача:

Слушање на „Отизарско оро“
Препознај го звукот на инструментот ќемене-гусла!

• МЕМБРАНОФОНИЧНИ •

Дајрето е македонски народен ударен инструмент кој се користи за одржување на ритам. Мембраната на дајрето е направена од козја кожа оптегната врз дрвен обрач. По работ на инструментот лабаво се поставени метални дискови во парови, кои призведуваат кус, крислив звук кога свирачот удира по дајрето со рачниот зглоб и прстите.

Тапанот е мемрафоничен инструмент.

Се состои од празен ваљак, преку чии отворени празни страни е распната штавена козја или овча кожа. Обвивката за ваљакот се изработува од ореово дрво. Тој е најраспространет инструмент кој се наоѓа во сите региони на Македонија.

Задача:

Слушање музика.

Препознај го звукот на инструментот тапан!

ФОЛКЛОРНА ПЛЕТЕНКА

Република Македонија е мултинационална држава во која со векови се испреплетуваат културата, фолклорот, обичаите и начинот на живеење на македонците, албанците, турците, србите, бошњациите, ромите и останатите етнички заедници кои живеат на ова парче земја. Сето тоа има големо влијание врз фолклорот.

ОРОВОДНА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

Во својата ризница од огромно културно наследство, македонскиот народ создал и развива една ретко богата духовна култура во форма на музика и игра, народен вез, народна поезија и сл. Македонскиот народен гениј низ вековите ги пренесувал од поколение на поколение стекнатите умења од областа на фолклорот. Македонскиот фолклор важи за еден од најбогатите во светот.

Македонскиот фолклор е исклучително богат со ритми, брзи играорски чекори, колоритни носии, енергичност, прекрасни песни и секогаш остава силен впечаток. Македонците танцуваат и создавале ора и кога се радувале, и кога тагувале, и кога се мачеле, и кога уживале. Затоа, денес нам ни се оставени во наследство прекрасни ора.

СОБОРСКИ ОРА

За време на разни празници, Македонците се собирале на сретсело, на мегдан или на ливадите пред манастирските порти, на собор. Таму го покажувале своето мајсторство во играње, свирање и пеење.

МАШКИ ОРА

ТОСКА
СИТНА ЛИСА
ЧУЧУК
ПОСТУПАНО
КОПАЧКА
КАЛАЦИСКО
КОМИТСКО
КОМИТСКО и др.

ЖЕНСКИ ОРА

ЖЕНСКО КРСТЕНО
БЕРОВКА
КОЧАНСКО
ТРЕСЕНИЦА
ЖЕНСКО ЧАМЧЕ и др.

МЕШАНИ ОРА

ЛИСОЛАЈ
СИРТО
ВЕЛГОШКО
ЦАНГУРИЦА
ПОВРАТЕНО и др.

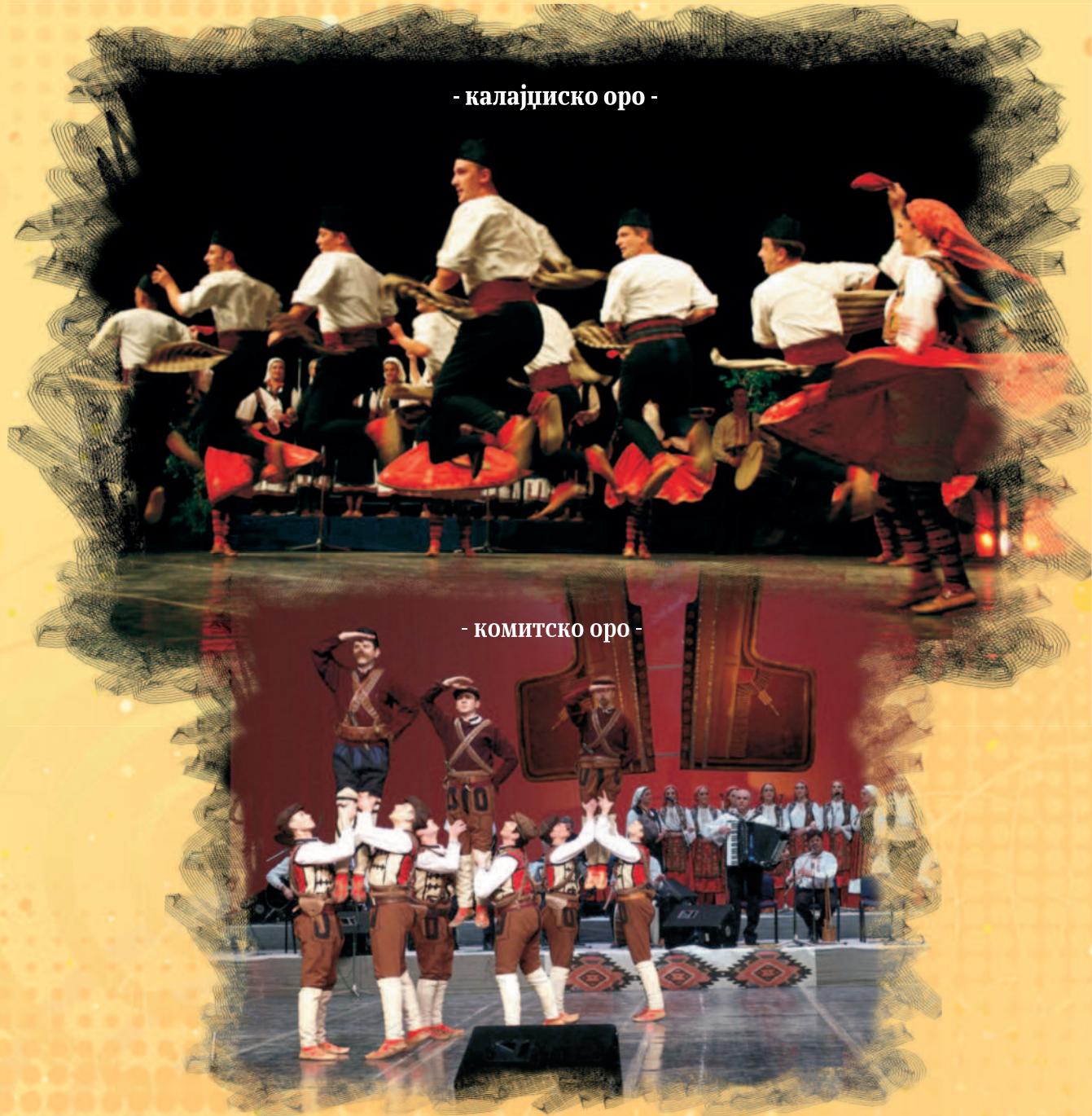

МАШКИ ОРА

Машките ора честопати во својата интерпретација ја прикажуваат борбеноста, заедништвото и индивидуалноста, најчесто преку надигрување.

Начинот на држење кај машките ора може да биде: за рака, рамо, појас, крлук (овчарски стап).

Во оваа група можеме да ги наброиме: *шоска, сијна лиса, чучук, џосијано, кочачка, калајџиско, комитско оро* и др.

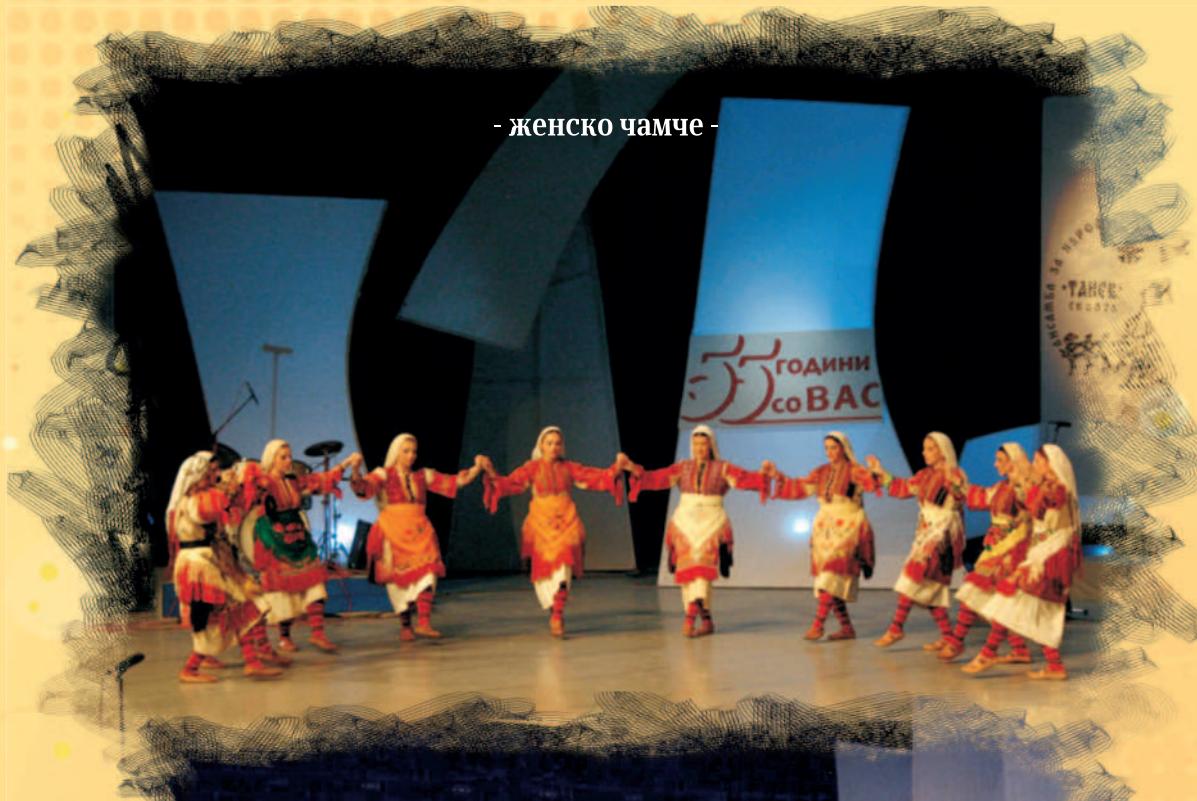

ЖЕНСКИ ОРА

Преку женските ора се претставува добрината, елегантноста и скромноста на македонската жена и девојка.

Начинот на држење кај женските ора може да биде: за раце, шамивче, малите прсти.

Во оваа група можеме да ги наброиме: **женско крштено, беровка, кочанско, тресеница, женско чамче** и др.

МЕШАНИ ОРА

Кај мешаните ора начинот на држење најчесто е за раце и за шамивче. Честопати претставуваат заедништво, единство и еднаквост меѓу мажот и жената.

Во оваа група можеме да ги наброиме: *лисолај*, *сиршо*, *велгошко*, *џанѓурица*, *йоврашено* и др.

ОБРЕДНИ ОРА

Обредните ора и песни се значајни обредно – општествени регулятори со кои се воспоставува редот, како во митско - религискиот, така и во општествениот живот на поединецот и заедницата, за нивна благосостојба, здравје, плодност ...

Во оваа група спаѓаат:

МАШКА ПОВОРКА

ЦАМАЛИ
ВАСИЛИЧАРИ
СУРОВАСКАРИ
БАБАРИ
ЕШКАРИ
МЕЧКАРИ
РУСАЛИИ
идр.

ЖЕНСКА ПОВОРКА

ВОДИЧАРСКИ
ЛАЗАРСКИ
ГУРГОВДЕНСКИ
ДОДОЛСКИ
и др.

СВАДБЕН ЦИКЛУС

КУМОВОТО
СВАТОВСКО
СВЕКРВИНО
ЗЕТОВСКО
НЕВЕСТИНСКО
и др.

МАШКА ПОВОРКА

Во народниот календар, дванаесетте дена од Божиќ до Водици, се нарекуваат некрстени денови, период кога во природата дејствуваат опасности, против кои народот изведувал магиска заштита, обредни игри и поворки од маскирани или немаскирани машки групи: Џамалии, Суроваскари, Бабари, Ешкари, Мечкари, Русалии.... со цел да прочистат сè што е непосакувано за заедницата, а да поттикнат, воспостават ред и благосостојба на истата...

ЖЕНСКА ПОВОРКА

Самиот наслов ни кажува дека станува збор за женски игри. Водици е голем христијански празник, ден на покрстување на Исус Христос, но важен празник во народниот календар, со кој се завршува периодот на некрстени денови. Се избираат денови на Св. Јован, се опејуваат крстовите и водата која добива превентивна моќ за здравје, благосостојба...

Лазарици се женски обредни поворки кои се изведуваат на **Лазарова сабота**. Лазариците се благовесни посетителки на домовите, ливадите, полињата

Со лазариците се наговестува новото годишно време – пролетта.

СВАДБЕН ЦИКЛУС

Познато е дека во Македонија, свадбената церемонија не можела да биде изведена без сведоците, кумот и старосватот. Порано, па и денес тој чин се обавувал во црквата, доаѓал свештеник од другото село со својот помошник – гаконот (младиден свештеник).

По венчавката се доаѓало дома кај момчето. Почесното место на богато уредената трпеза му припаѓало на кумот, веднаш до младоженецот и тоа од десната страна, додека од левата, седи старосватот.

Обичајот бил воведен кога и впрочем најчесто се правеле свадбите: главата од прасето да се става пред кумот. Зурлите и тапаните требало да засвираат прво кај кумот, а тој требало да го заигра „Кумовото оро“. Потоа се свирело пред старосватот и кога тој ќе го поведел орото, тоа се викало „Сватовско оро“. Потоа се ределе „Свекрвина“, „Зетовско“, „Невестинско“ и други ора. Обично тие се мирни ора, или како што вели народот „рамни ора“.

Задача:

Состави есеј на тема:
„Свадбен обичај од мојот крај“

МАКЕДОНСКИ НАРОДНИ ОРА

Македонските народни ора имаат важно место во македонскиот фолклор и музичка традиција. Тие се бројни и разновидни. Нивните имиња се изведени од имиња на места, лични имиња, занаети, животни, инструменти, видот на орото, начинот на држење и обичаите. Се играат за време на верски празници, државни празници, венчавки, обично на сретсело, пред црквите, училиштата и куќите.

Ората можат да бидат затворени или отворени, а играчите се држат за раце, за рамења, појаси. Ората се придружени со народни инструменти и изобилуваат со кореографски движења. Зависно од стилот, традицијата и кореографијата македонските ора се делат на: источни, западни, северни, јужни и централни.

ИСТОЧЕН РЕГИОН

ОСОГОВКА - претставува сплет на повеќе машки игри од источна Македонија. Во оваа игра пред сè е даден акцент на надигрувањето на машките групи кое воедно претставува и нивна иницијација во созревањето.

СЕДЕНКА - е кореографска обработка инспирирана од богатиот фолклор од источна Македонија. На средселскиот собор, на седенка, двајца ергени се натпреваруваат и ја освојуваат љубовта на убавата мома Стојна и целото дејствие, се разбира, се одвива низ игра и песна карактеристична за овој крај.

ВОДАРКИ - во која е прикажан дел од секојдневниот социјален живот на девојките, односно нивното одење на вода ...

Оваа постановка е склоп од различни игри и елементи од повеќе региони во Македонија. Носијата е од Полог, а ората кои се играат потекнуваат претежно од источна Македонија.

Задача:

Најди аудио или видео запис од оро карактеристично за источниот регион

ЗАПАДЕН РЕГИОН

КОПАЧКА - е оро кое потекнува од областа Копачија, Кичевско, Западна Македонија. Машките ора се разликуваат од женските ора, во кои се вплетени обичаи, фолклор на богати носии и слично, од овој регион.

ЧИФТЕ ЧАМЧЕ - е старо македонско оро од битолскиот регион, кое стилски припаѓа на типот на тешки ора, а жанровски на таканаречените чамчиња кои се играат низ цела етничка Македонија. Игратата изобилува со архаични елементи, со одредено ориентално влијание кое најпрво се препознава во самото име на орото. Интересно е дека ова оро, како старо, тешко и специфично се среќава не само кај Македонците, туку и кај другите народности како Турците, Ромите и други, секако во поодредени варијанти.

ТЕШКОТО - е уметнички најсилното и највозбудливото македонско машко оро. Потекнува од Западна Македонија (Лазарполе). Ова е едно до првите ора на репертоарот на Танец со кое во далечната 1950 година ансамблот ги возбуди „студените“ англичани и ја освои првата награда на фестивалот во Ланголен. Танец, всушност, го изгради имиџот на ова оро. Сликата на ороводецот клекнат на тапанот е најчестата асоцијација врзана со него. „Тешкото“ е оро што никогаш не може да се одигра двапати на ист начин. Игратата зависи од вештината на ороводецот. Во Лазарополе ороводецот плаќал за привелегијата да го води орото. За разлика од другите игри, во својата основна концепција (бавен рубато почеток, забрзување до фуриозо) „Тешкото“ до сега не доживеало никаква трансформација.

Задача:

Најди аудио или видео запис од оро карактеристично за западниот регион

ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН

КАЛАДИСКО - Низ веселата и динамична игра авторите го прикажуваат овој занает кој особено бил познат во Велес и неговата околина од каде се земени и основните чекори.

СРЕД СЕЛО - Сред село представува мешана стилизирана кореографска постановка која според стилските и музички карактеристики се вбројува во кореографиите од

Повардарие. Низ неколку карактеристични соборски песни и игри, кореографијата го представува секојдневниот селски живот и случувањата на сред село како центар на социјалниот живот на младите.

СЕВЕРЕН РЕГИОН

СВАДБА - претставува своевидна фолклорна драма инспирирана од најбитниот момент во човековиот живот. Низ обичаите, песните и игрите во целост е доловен духот на македонската свадба конкретно инспирирана од Скопскиот регион.

ДРАЧЕВКА - Кореографска постановка на Атанас Коларовски и музичка обработка на Трајко Прокопиев, која опфаќа карактеристични песни и игри од скопската околија, низ кои се прикажани динамичноста и веселбата на средселските собори од овој регион.

ЖЕТВАРКА - помасовна мешана кореографска постановка инспирирна од жетварската дејност. Преку ората, дејствијата и песните се најавува обредно-обичајниот карактер на играта во која се опишува почетокот и крајот на жетвата и ритуалите за добра, безбедна и плодна жетва. Финалето го опишува селскиот собор на крајот од жетвата и е инспирирано од ората Польачко и Потрчулка кои потекнуваат од Овчеполие.

Задача:

Најди аудио или видео запис од оро карактеристично за централниот регион

ЈУЖЕН РЕГИОН

РУСАЈЛИИ - претставува обредна игра, којашто е можеби и најинтересната и најчудната игра во целиот свет. Карактеристична е за гевгелискиот регион и тоа само во време на таканаречените

Некрсшени Денови, помеѓу Божик и Бадник. Русајлиите одат наоколу облечени во црно, грижливо заштитени од лошите и зли духови. Игра е длабока и симболична и претставува борба со злато, бранејќи ги луѓето и Земјата. Се одвивала пред секоја куќа со болни, во секое село. За општо добро, била пораката на оваа единствена машка игра. Собраните пари и подароци биле наменети за добробит на селото, за цркви, болници и сл. Специфични се носиите, со голем крст околу вратот, за заштита. Ако две групи на Русајлии се сртнеле, се случувала борба и судар до смрт. Ако успеале да се договорат некако, послабиот проаѓал под мантијата на појакиот.

Освен овие, има уште голем број други македонски народни ора карактеристични за различни региони на Р. Македонија. Тие претставуваат важен белег за македонскиот народ и музика.

Задача:

Најди аудио или видео запис од оро карактеристично за јужниот регион

Задача:

Најди аудио или видео запис од песна
во која е описан твојот град!

ИНСТРУМЕНТАЛНИ СОСТАВИ

Инструменталните состави во македонската народна музичка традиција можат да се поделат во три групи:

- според акустичните можности
- според развојниот пат во дадените опшествени средини (село-град);
- според карактеристичните групи на инструментите

Според изложената поделба инструменталните состави можат да се распоредат:

- селски инструментални состави;
- инструментални состави од традиционални нетемпирани музички инструменти;
- градски инструментални состави;
- ориентални инструментални сосотави;
- зурлациско-тапанарски инструментални состави;
- мешани инструментални состави од темперирани и нетемпирани музички инструменти.

Селски инструментални состави

Народните музички инструменти како што се: гајдата, кавалот, троструната гусла и тамбурата, придружени од некој мембранофоничен инструмент (најчесто мал тапан), се најчести инструментални состави на село.

Инструменталните состави се именуваат според составот на инструментите: гајдарџиски, кавалџиски, тајфи.

Кај ваквите состави мелодиите се најчесто едноставни.

Задача:

Слушање оро во изведба на селски инструментален состав

Ориентални инструментални состави-чалгии

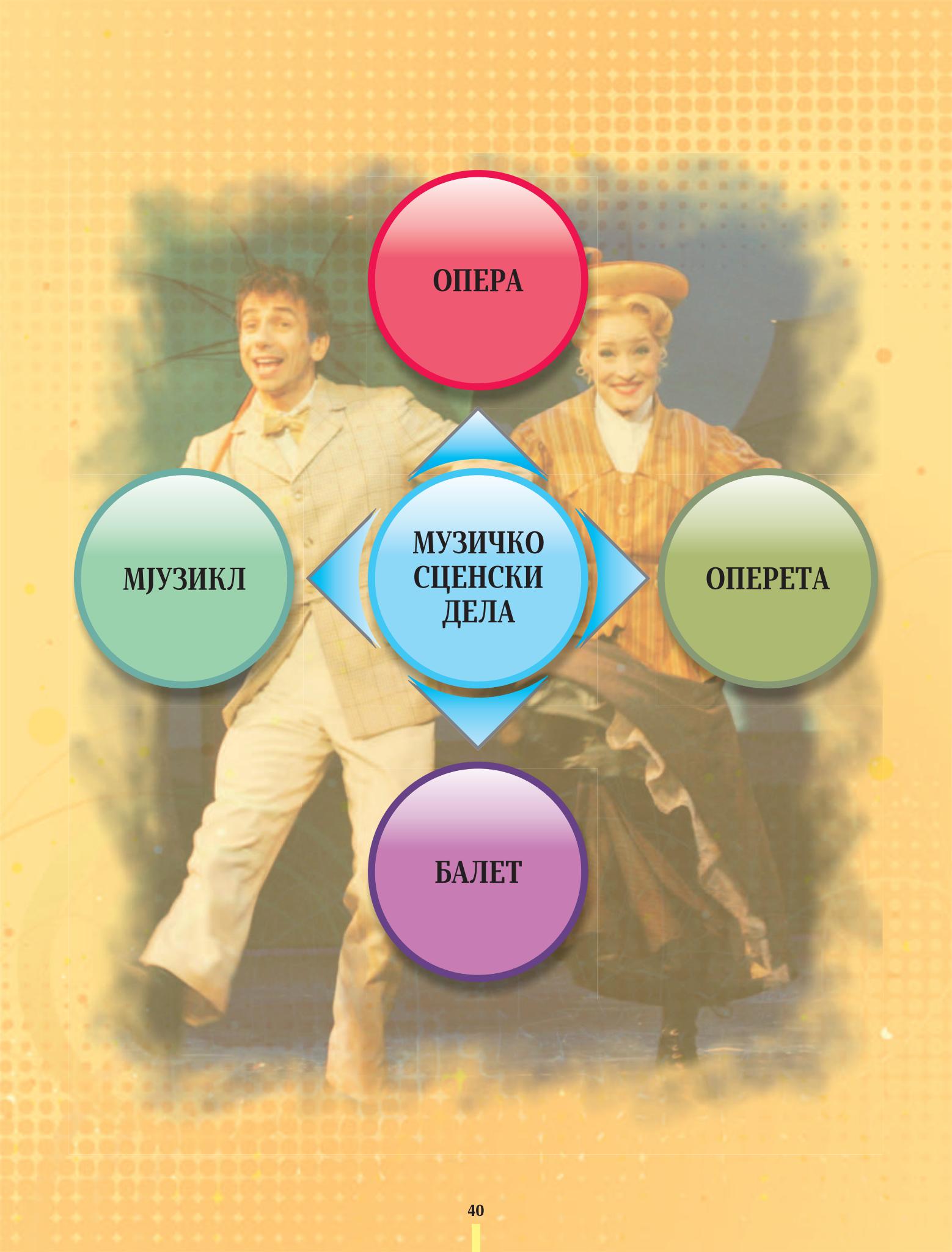
Претставуваат мешан состав од персиско-арапските кордофонични инструменти и темперираните европски инструменти, во придржуба на источниот мембранофоничен инструмент дајрето. Името **чалгија** произлегува од турскиот збор чалги, што на турски значи музички инструмент, музика или оркестар. Чалгијата ја среќаваме најчесто во следниов состав: ќемане (виолина), гренета (кларинет), лаута, ут, канон и дајре. Исклучок прави само охридската чалгија, составена од две виолини, една или две лаути и дајре.

Водачот на чалгациите состави е најчесто кларинетист или виолинист, искусен долгогодишен свирач. Репертоарот на чалгациите состави е разновиден и зависи од случајот, каде што дејствуваат: свадба, собир, слава.

Задача:

Слушање песна во изведба на чалгии

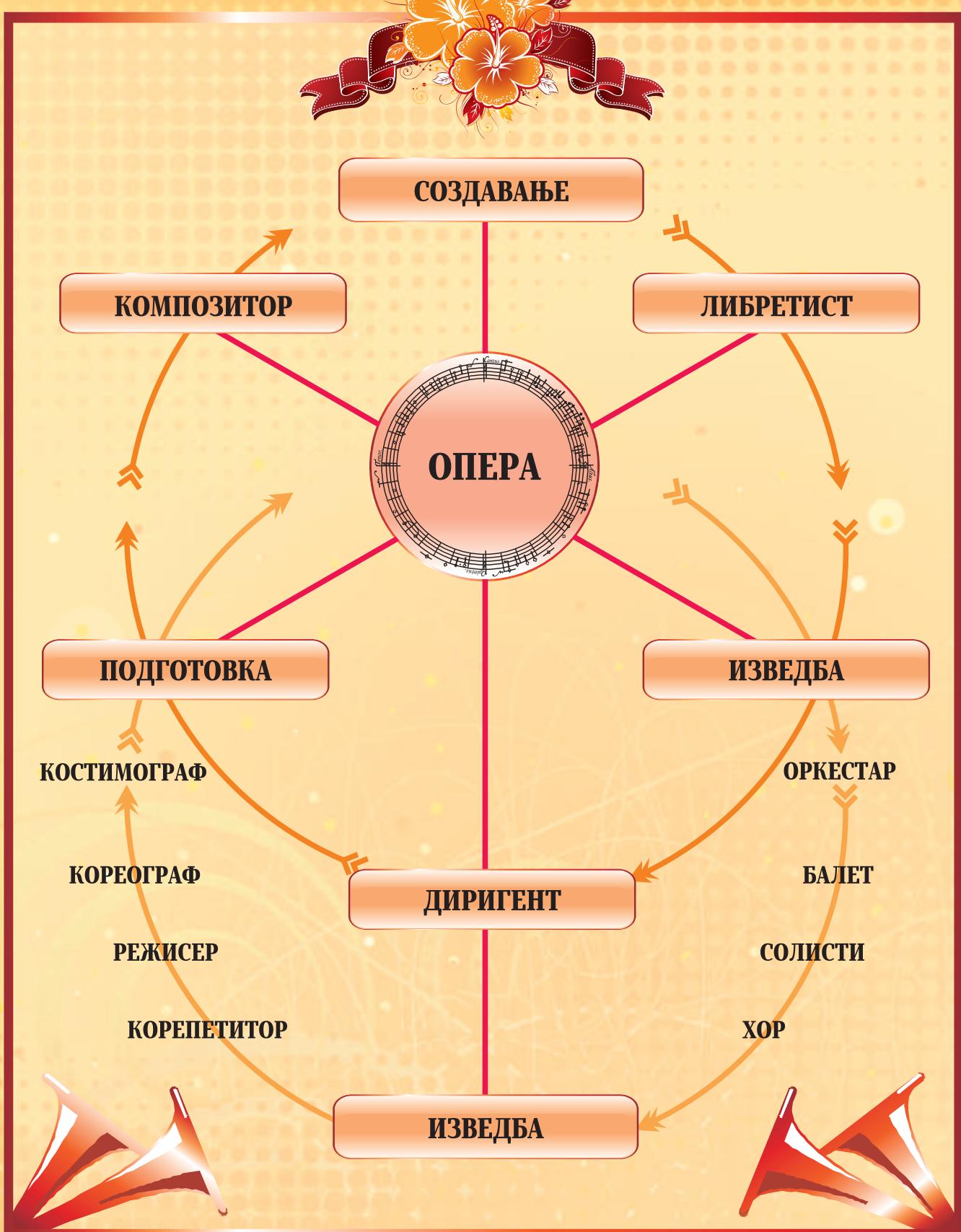
ОПЕРА

МЈУЗИКЛ

МУЗИЧКО
СЦЕНСКИ
ДЕЛА

ОПЕРЕТА

БАЛЕТ

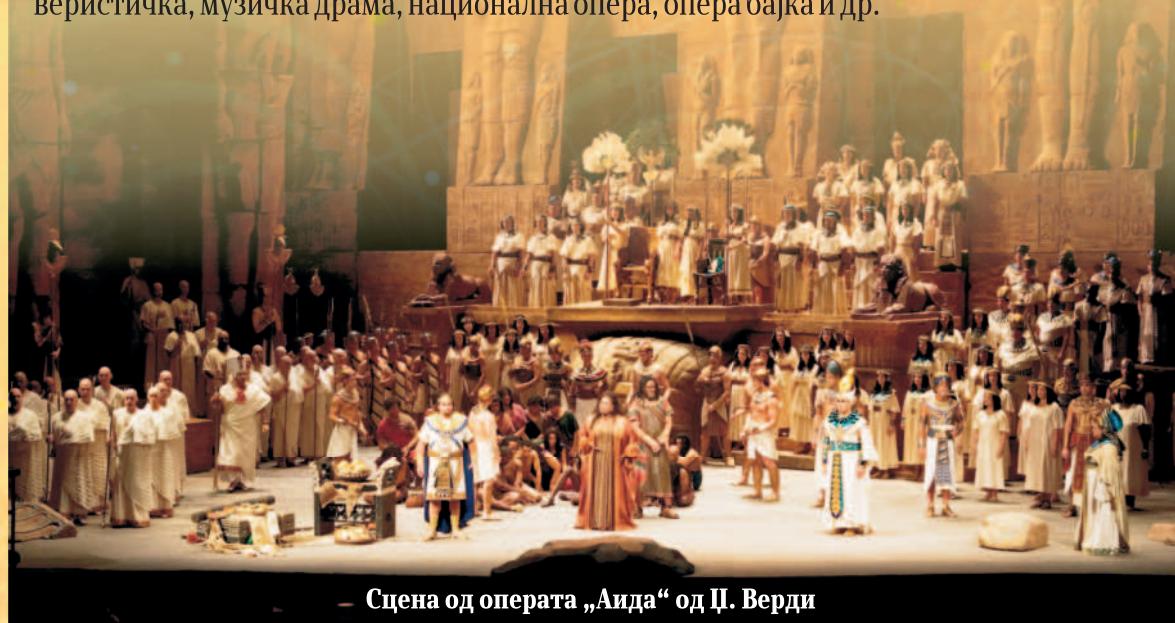
ОПЕРА

Операта е музичко сценско дело во кое драмското дејство се пренесува со пеење на текстот во придружба на оркестар. Таа претставува синтеза на повеќе уметности: музиката, поезијата (либрето), драмата, балетот, костимографијата и сценографијата. Токму заради ова, операта се вбројува во редот на најсложените музички форми. Зборот опера потекнува од латинскиот збор *opus*, што значи дело, но под терминот опера се подразбира пеена драма. Врската помеѓу театлот и музиката се среќава уште кај Старите грци (V век п.н.е.) и во Средниот век, кон крајот на XVI век, во Фиренца, Италија, група уметници кои работеле под името *Camerata*, се заинтересирале за антиката и сакале да ја обноват старограчката трагедија. Но наместо да го оживеат стариот уметнички род, под влијание на грчката трагедија создале нов вид, со поголема уметничка вредност - операта.

Првата опера е создадена од двајцата членови на фирентинската камерата, вљубеници во грчката трагедија, Јакопо Пери (композитор) и Отавио Ринучини (либретист), операта „Дафне“ која е изведена во 1598 година во куќата на Јакопо Корзи.

Операта се пишува врз посебно направен текст наречен оперско либрето. Во почетокот операта започнувала со оркестарски вовед кој подоцна прераснува во голема оркестарска предигра или увертира. Првите опери биле поделени на нумери, подоцна на сцени и чинови. Главни делови во операта се аријата и речитативот кои ги изведуваат главните солисти. Хорот е задолжително присутен кај сите типови опера. Во операта е присутен и танцот, а костимите и сценографијата ни го доловуваат времето и местото каде што се одвива дејството.

Во текот на 17 и 18 век се развиле два вида на опера – сериозна опера (*opera seria*), а подоцна комична опера (*opera buffo*). Развојот на операта низ вековите ќе донесе уште многу други жанрови на опера: реформаторска, реалистична, веристичка, музичка драма, национална опера, опера бајка и др.

Сцена од операта „Аида“ од Џ. Верди

Либрето

Либрето е текстуалната подлога врз чија основа се пишува музичко дело. Најчесто се користи да го означи текстот на операта. Либретото ги содржи пеаните и говорните делови како и описите на сцените. Либретото за балетите е само приказна, која претставува основа за композицијата и кореографијата. Либретата за повеќето опери ги пишуваат либретисти, но понекогаш автори на либрета се и самите композитори, а најчесто се пишуваат врз основа на веќе постоечки литературни дела (драми, новели, романи).

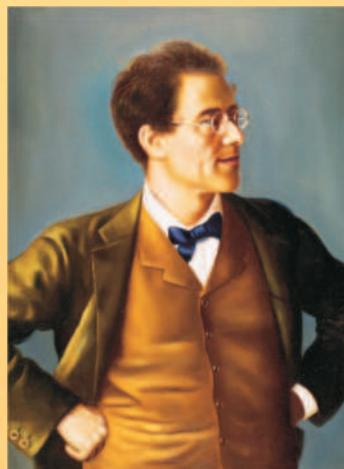
Композитор

Композитор е личност која пишува музика. Терминот се однесува на некој кој пишува нотен текст врз основа на кој се изведува музика.

- Неколку од светски ѹознатије композитори -

Едвард Григ

Густав Малер

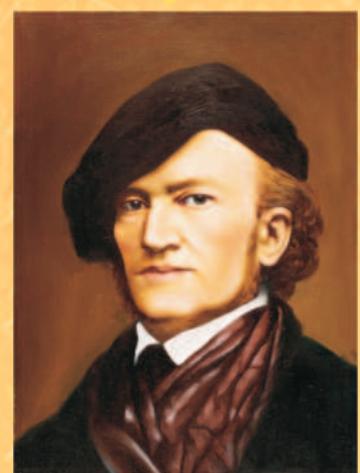
Сергеј Рахмањинов

Доменико Скарлати

Руцеро Леонкавало

Рихард Вагнер

УВЕРТИРА

Увертира е општ термин за воведна музика пред операта. Со текот на развојот на операта, се менувала и формата на увертирата. Кон крајот на 17 век се формираат два типа на увертири. Француската увертира изградена е од три става чиј распоред на темпото е: бавно – брзо – бавно. Италијанската увертира исто како и француската е изградена од три става, но распоредот на темпото е: брзо – бавно – брзо.

Во увертирата која претставува оркестарски вовед во операта, застапени се највпечатливите теми од самата опера, со цел да се осликаат карактерите на ликовите.

Покрај оперски, постојат и драмски увертири, како и концертна увертира.

АРИЈА

Аријата ја поврзува операта со подрачјето на чиста музика. Во неа апсолутно преовладува самостојната музичката форма базирана на принципот на контрастот, градацијата, повторувањето. Како таква, аријата во развојот на операта се истакнала како емоционален чвор, како место во кое преовладува музиката, која овде доминира над безмалку беззначајниот текст.

РЕЧИТАТИВ

Речитативот, наспроти ова, ја поврзува операта со значењето на нормалниот човечки говор од кој што и произлегува. Токму заради тоа, речитативот се развил како мисловна формална компонента на операта и тоа (историски гледано) пред операта. Тој на слушателот му ги соопштува мислите на актерот и овозможува движење во самото дејство.

АРИОЗО

Ариозото според мелодиската изразеност е многу блиско до аријата. Тоа не е заокружена форма како аријата, туку краток фрагмент со неодредена форма слично на речитативот. Ариозото се среќава кај постарите типови на опера и кај некои вокално-инструментални дела, како дел со богата музичка содржина во рамките на речитативот.

XOP

Вокален ансамбл составен од поголем број пејачи т.н. хористи, групирани според поделбата на гласовите, каде секоја група изведува една музичка делница се нарекува хор.

Гласовите во хорот се поделени според полот (машки и женски) и висинските и карактерни особености на човечкиот глас. Вака изгледа редоследот на хорските гласови од највисок кон најнизок: Сопран (I и II), Алт (I и II), Тенор (I и II), Баритон и Бас. Според составот хорот може да биде: детски, женски (SA), машки (TB) и мешан хор (SATB).

КОРЕПЕТИТОР

Во рамки на операта, корепетитор е пијанист - помошник на диригентот во работата на соло-делниците на солистот. Тој е пијано придржба на солистите и го заменува оркестарот додека се подготвува едно оперско дело. Може да биде и дел од оркестарот при изведбата на операта, ако композиторот во неговото дело вклучил инструмент со клавијатури.

Во пошироката музичка пракса, корепетиторот, освен оперските пејачи, ги придржува и сите други солистички инструменти за соло-концерти и рецитали, каде од технички причини е исклучена можноста за оркестарска придржба.

Во балетот, корепетиторот има важна улога, бидејќи тој во процесот на изучување на балетската уметност, во целост го заменува оркестарот и особено е важно да поседува изведувачки и импровизациски вештини за точно следење на карактерот и стилот на балетските движења.

Сцена од операта „Свадбата на Фигаро“ од В. А. Моцарт

Задача:

Откриј какво е значењето на режијата,
сценографијата, костимографијата и
кореографијата како составни делови од операта!

ЖОРЖ БИЗЕ (1838 – 1875)

Најголемо значење за француската опера има Жорж Бизе. Овој извонреден музичар, пред комисијата на Парискиот конзерваториум, на приемен испит застанал кога имал само 9 години. Малиот Бизе набрзо ја добил и Римската награда која му обезбедила тригодишен престој во Италија. Првите дела на Бизе се напишани под влијание на Росини. Ги проучувал делата на познатите германски композитори, особено на Бетовен. Од 1867 година тој сигурно зачекорил кон врвот на својата уметност со оперите „Арлезијанка“ и „Кармен“.

Во 1875 година Бизе веќе бил познат и признат како композитор. Пред-премиерата на операта „Кармен“ се очекувала со нетрпение, но слушателите и критичарите останале рамнодуши на пререалистичната приказна исполнета со силни страсти и возбуда. Со секоја нова изведба на „Кармен“, салата останувала се попразна. Големиот неуспех ќе го натера очајниот Бизе да се посомнева во својата уметничка определба. Разочараниот Бизе не ужива во славата која подоцна ќе ја доживее операта „Кармен“, бидејќи умира истата 1875 година.

Сцена од операта „Кармен“

Задача:

Слушање на оперската арија „Хабанера“ од операта „Кармен“ од Жорж Бизе

КАРМЕН

(Дејс^тивиешо се одвива во Шпанија во 1820 година во градот Севиља и околниште планини.)

Весела музика, а на плоштадотсе појавува Микаела, селска девојка која го бара нејзиниот другар Дон Хозе. Стражарите на чело со наредникот Моралес и кажуваат дека тој сèуште не дошол на смена. Дон Хозе доаѓа во време кога е паузата на работниците во фабриката за тутун и ја здогледува провокативната циганка Кармен која ја пее познатата арија Хабанера. Таа му подарува цвет на кој што Дон Хозе останува рамнодушен. Ја здогледува Микаела која му ги пренесува поздравите од неговата мајка и заминува на купување. Во фабриката се случува тепачка во која Кармен, со нож, избодела една своја другарка. Стражарите ја упатуваат во затвор, а Дон Хозе ја добива задачата да ја однесе до затворот. Заводливата циганка ќе го убеди Дон Хозе да и помогне во бегството и тој самиот завршува во затвор. Во крчма близу градот циганите се забавуваат со песна и танци. Кармен дознава дека Дон Хозе е пуштен од затвор и го очекува неговото доаѓање. Тореадорот Ескамиљо и изјавува љубов на што таа не обрнува внимание. Доаѓа Дон Хозе, а Кармен го заведува со прекрасна песна и танц. Се огласуваат војничките труби, знак дека војниците треба да се вратат во касарната. Дон Хозе сака да појде, но Кармен се обидува да го задржи крај себе. Не верува во неговата љубов, па на тоа Дон Хозе го покажува цветот кој го зачувал од нивната прва средба. Нивната кавга ја прекинува доаѓањето на капетанот Џунига, кој ѝ се додоворува на Кармен. Кога двајвата војници ќе се сртнат започнува караница, во која капетанот Џунига е разоружан од старна на другарите на Кармен. Дон Хозе станува дезертер и ја прифаќа понудата на Кармен, да се приклучи на нејзината шверцерска чета. Кармен и Дон Хозе живеат во планините во шверцерскиот логор. Кармен веќе се заситила од љубовта на Дон Хозе и сака да го напушти. Гатајќи, таа открива карта која ја претскажува нејзината смрт. Суеверната циганка верува во тоа, но се подготвува да и пркоси на судбината. Додека шверцерите доаѓаат во логорот со нивниот плен, доаѓа Микаела, за да му ја пренесе пораката на Дон Хозе од неговата мајка, која е на смртна постела. Во логорот доаѓа тореадорот Ескамиљо за да ја покани Кармен на корида, но љубоморниот Хозе започнува тепачка. Циганите ја прекинуваат тепачката. Ја откриваат скриената Микаела и таа по подолго убедување, го зема со себе Хозе за да ја види мајка си, која е многу болна. На заминување, Хозе ѝ најавува на Кармен дека повторно ќе ја побара. Во Севиља, пред арената за борба со бикови, народот го очекува почетокот на свеченоста. Поминуваат борците со бикови и нивните помошници, а на крајот доаѓаат Кармен и Ескамиљо свечено облечени. Другарите ѝ кажуваат, дека меѓу народот се наоѓа и Хозе. Таа знае зошто е тој тука и покрај молбите повторно да му ја подари својата љубов, таа останува рамнодушна. Од арената се слуша песната која ја слави победата на Ескамиљо. На крајот Кармен му го фрла во лице прстенот кој ѝ го подарил, налетува на неговиот нож и паѓа мртва. Хозе се предава на стражарите и ја оплакува својата мртва Кармен.

Македонски оперски пеачи

Георги Божиков

Милка Ефтикова

Симеон Гугуловски

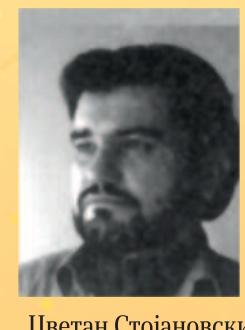
Анастазија Низамова
Мухиќ

Никола Гагов

Светлана Донковска

Цветан Стојановски

Славивица Петровска
Галиќ

Борис Трајанов

Благој Нацоски

Ана Дурловска

Игор Дурловски

Весна Гиновска Илкова

Македонски композитори

Властимир Николовски

Кирил Македонски

Тодор Скаловски

Тома Прошев

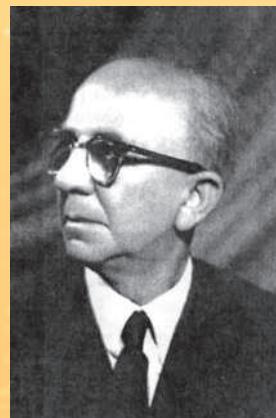
Петре Богданов Кочко

Ристо Аврамовски

Стојан Стојков

Живко Фирфов

Љубомир Бранцолица

Сотир Голабовски

Димитрије Бужаровски

Гоце Коларовски

КИРИЛ МАКЕДОНСКИ (1925-1984 год.)

Кирил Македонски припаѓа на повоената генерација македонски композитори. Автор е на првата македонска опера „Гоце“. Со ова е направен првиот чекор кон создавањето на македонскиот национален оперски стил кој подоцна ќе го следат и други македонски композитори. Неговиот композиторски опус е обемен и разновиден.

Тој е автор на 4 симфонии, популарната симфониска поема „Танчарка“, повеќе творби од областа на камерната музика, хорови и соло-песни, музика за драми и филмови. Во неговото творештво значајно место заземаат и другите две опери: „Илинден“ и „Цар Самуил“.

Во музиката на двете опери е видливо присуството на мотиви од богатата ризница на македонскиот фолклор. Трите опери со воодушевување биле примени од гледачите и слушателите, особено „Цар Самуил“ која доживеала повеќе претстави, а била изведена и во странство.

Планина Галичица

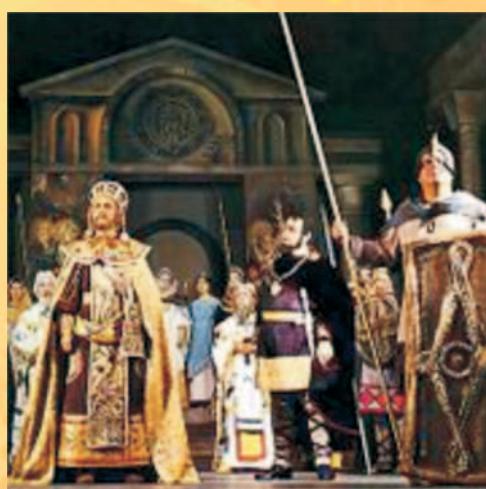
Задача:

Слушање фрагмент од операта
„Цар Самуил“ од Кирил Македонски

ЦАР САМУИЛ

(Дејствието се одвива кон крајот на 10 и почетокот на 11 век во Преска, Цариград, Охрид и во планината Беласица)

Во дворецот на кнезот Самуил се слави победа над византиската војска. Победата над непријателот е поматена од душевниот немир на Самуил кој го убил својот брат Арон за да го зачува единството на државата. Разединетоста во Самуиловиот дворец се зголемува и со тоа што синот на Самуил, Гаврил Радомир, е вљубен во Ирена, како и со заговорот што го плете Марија, жената на Владислав, која сака да го одмазди својот свекор Арон, односно да го отруе Самуила и да дојде до престолот. Во дворецот на Василиј Втори се пирува по победата над Самуил кај реката Сперхеј, меѓутоа веста од византискиот шпион Црнољуб, кој едновремено е и Самуилов големец, дека Самуил во Охрид се прогласил за цар, го фрла Василиј во хистеричен бес и во него се раѓа идеја за ослепување на непријателските војници. Во својот дворец во охридската тврдина, цар Самуил со своите војводи подготвува стратешки план за пресметка со Василиј Втори. Притоа Црнољуб, опфатен од идејата да стане цар, изнесува свој план-да се победи Византија со лукавство, а не во директен судар.

На планината Беласица пред решителниот бој прикажан е логорот на Самуиловата страна, а потоа на старната на Василиј. Самуиловата војска претрпнува пораз, а Василиј Втори, опиен од победата, наредува да се ослепат 14000 Самуилови војници, а на секој стоти војник да му се остави само по едно око и така да му се пратат како подарок на Самуил. Соочен со своите ослепени војници, Самуил умира од голема душевна болка.

ОПЕРЕТА

Оперета е музичко сценско дело со ведра и забавна содржина, со присуство на лесен хумор; блага сатира која е испреплетена со говорни дијалози. Оперета е мала опера, не во обемот на делото, туку во намалување во музичкиот дел. Значајно место во оперетата зазема музиката за игра. Таа одговара на времето и средината во која се изведува. Оперетата е слична на операта, но тука се срежаваат помалку сериозни наслови. Во ова музичко сценско дело доминираат музичките сегменти како што се аријата, хорот и речитативот, со кратки дијалози без пеење или било каква музичка придружба.

Оперетата настанала во Париз во 1839 год., а нејзин творец е големиот забавувач на француската метропола Жак Офенбах. Во 1855 год. тој основал мал театар кој подоцна прераснал во средиште на оперската музика, не само во Париз, туку и во светот. Набргу оперетата почнува да доминира и во Виена, каде што како значајни претставници на ова музичко сценско дело се истакнуваат Франц Фон Супе и Јохан Штраус помладиот.

Жак Офенбах во Париз и Јохан Штраус во Виена, секој во духот на музичките потреби на својот град, ги положиле темелите на забавно – музичкиот театар и стилски се доближиле до забавната музика. Заедно со другите композитори на оваа музичко – сценска форма Лехар, Калман, Линке, претставуваат ремек дело во оваа област на музичко сценското творештво.

Меѓу позначајните композитори на оперети се вбројуваат:

Жак Офенбах

Орфеј во подземјето
Убавата Елена
Париски живој

Јохан Штраус помладиот

Лилјак
Циганскиот барон
Индиго
40 разбојници

Франц Лехар

Веселата вдовица

Франц Супе

Селска јадејка

ДОХАН ШТРАУС (1825 -1899)

Дохан Штранс е роден во 1825 година во Виенското предградие Свети Улрих, како најстар син на музичкиот директор на дворскиот бал Дохан Батист Штранс. Тој бил роден за музика, иако татко му сакал неговиот најстар син да биде банкарски трговец. Како деветнаесетгодишно момче се појавил во јавноста со сопствен оркестар, како впечатлив диригент и композитор на валцери. Во 1867 година изведен е неговиот валцер „На убавиот син Дунав“ кој ќе му донесе светска слава. Неисцрпни се мелодиите, кои му паѓаат на ум при разни прилики. Тој станува „кral на валцерот“. Негови незаборавни валцери се: „Акцелерации“, „Виенски бонбони“, „Животот на уметникот“, „Приказни од Виенската шума“, „Вино, жена и песна“ и многу други. Неговиот опус опфаќа 479 дела. Напишал 16 сценски дела во периодот од 1871 до 1897 година. Прва негова оперета е „Индиго и четириесетте разбојници“. Со светска слава се здобиле оперетите „Лилјакот“, „Ноќ во Венеција“ и „Баронот Циганин“. Умира на 74 годишна возраст во 1899 година. Градот Виена од благодарност му подигнал споменик, иако потрајно е она што со неговата музика се всадило во срдцата на луѓето.

Баронот Циганин

Младиот Шандор Баринкај се враќа во родниот крај да го преземе татковиот имот. Одгледувачот на свињи Жупан, во меѓувреме ја присвоил неговата земја и многу се збогатил. Жупан има убава ќерка Арсена и сака да ја омажи за Баринкај. Старата циганка Чипра го препознава синот на поранешниот сопственик на имотот. Таа му гата на Баринкај дека ќе се ожени со млада циганка и дека ќе биде многу богат. На грофот Карнеро му претскажува дека ќе се ожени со Марабела, гувернантата на Арсена. Кога циганите се враќаат од пазар Чипра го запознава Бринкај со нив, а тие веднаш го нарекуваат Барон Циганин. Се појавува Жпан со група селани. Настанува караница и тепачка поради тоа што Баринкај и предлага брак на Сафи. Ноќ е. Старата циганка Чипра седи покрај огнот. Од циганската кола слегуваат младите Сафи и Баринкај. Тие си исказуваат љубов, а старата Чипра потсетува за закопаното богатство. Барикај бара под урнатините на замокот и наоѓа злато скриено под камен. Утрото циганите одат на работа. Доѓаат Сафи, Баринкај и Чипра, а циганите го прославуваат бракот на младите. Жупан сака да ја откупи земјата од Баринкај, но му ги снемува вреќите со сребро. Грофот Карнеро сака да ги раздели младите и да го конфискува богатството, но циганите решително се спротивставуваат. Конфликтот го прекинува грофот Хомонај, кој доѓа со група војници за да најде доброволци за војната во Шпанија. Војната заврши. Во Виенаги чекаат своите војници. Дамите пеат за убавините на Виена. Баринкај се истакнал во борбата и го добива целиот свој имот, станува благородник и сега може да и се врати на Сафи, која му останува верна. Исто така и жупан и Отокар живи здрави се враќаат дома. Жупан раскажува за своите случки од војната. На општа радост Баринкај бара раката на Арсена, но не за него туку за Отокар со кого се спријателил во војната.

Задача:

Слушање фрагмент од оперетата
„Баронот циганин“ од Дохан Штранс

ДИМИТРИЈЕ БУЖАРОВСКИ (1952 година)

Д-р Димитрије Бужаровски, кој припаѓа на петтата генерација македонски композитори, е многустрan уметник со интереси на различни полиња: композиција, музикологија, компјутерска и електронска музика, интерпретација (пијано, синтисајзери, диригирање), образование и истражувачка работа. Во неговиот творечки опус се наоѓаат над 50 дела меѓу кои: 4 симфонии, 2 опери, 3 ораториуми, 2 балета, 3 сонати и сонатини за пијано, циклус ноктурна за пијано, циклус свити за две пијана, повеќе пијано и синтисајзерски концерт, 5 вокални циклуси, камерна и друга музика, како и музика за филмови, телевизиски и театарски проекти. Автор е на повеќе книги, есеи и публицистички текстови. Композиторскиот стил на Бужаровски се движи од неокласицизмот во првиот период, преку алеаторика во вториот, а од средината на 80-тите главно се потпира на определбата за мултијанровски и мултистилистички пристап, во кој комбинирано се користат различни стилови од сериозната музика, но и различни жанрови: поп, рок, џез, фолклор.

ДЕСПИНА И МИСТЕР ДОКС

(Дејсиво јо се оживува во Охрид во 20 век)

Комичната оперета „Деспина и мистер Докс“ е адаптација и преработка на истоименото познато драмско дело на Бомарше „Севилскиот бербер“. Во својата извршна варијанта оваа опера е наречена „Охридски бербер“. Дејството е пренесено во наше време во Охрид, каде охридскиот бербер Климе, кој воедно се занимава со цела низа други дополнителни активности, размена на девизи, туристички водич итн., треба да му помогне на богатиот иселеник од Канада, мистер Докс, да најде млада македонка за жена. Изборот паѓа на Деспина, исто така богата наследничка без семејство за која се грижи нејзиниот далечен роднин Номче. Бидејќи Деспина, која студирала право во Битола, има скриена желба да стане оперска пејачка, зема часови кај локалниот учител по музичко воспитување, Трпе, кој покрај учителствувањето се занимава со низа други работи, вклучувајќи и собирање и продажба на лековити билки. Со ова се заокружени основните ликови во операта, кон кои се одадени уште: двете кукни помошнички во пансионот за туристи на Деспина (кој всушност го издава Номче), Мица, студентка по психологија од Србија и Пале од Кочани, студентка на факултетот за туризам во Охрид и Рафе, далечен роднин на Докс, чие семејство е по потекло од Галичник и од селото Гари. Перипетиите низ кои минува дејството се поврзани со спротивставеноста на Номче, кој се плаши дека ќе го изгуби пансионот за туристи. Како во „Севилскиот бербер“ и овде на крајот Деспина и мистер Докс со помошта и вештините на берберот Климе ќе се земат.

Задача:

Слушање фрагмент од оперетата
„Деспина и мистер Докс“ - II чин,
женски хор со синтисајзер од Димитрије Бужаровски

ЏУЗЕПЕ ВЕРДИ (1813 – 1901)

своите проби ги одржувало во неговата куќа.

Верди имал можност да присуствува на нивните проби и да стекнува нови музички знаења препишувајќи партитури. Покрај ова тој учел клавир кај оргулистот на Бусетската катедрала, кој во 1829 год. го назначил за свој помошник. Истата година Верди компонирал една кратка симфонија. Незадоволен од своето музичко образование, на деветнаесетгодишна возраст, во 1832 год. се обидел да се запише на Миланскиот конзерваториум, но неговата молба била одбиена поради недоволно покажаното знаење за клавир, а и затоа што ја пречекорил старосната граница предвидена за прием на конзерваториумот. Покрај сè, Верди останува во Милано, каде што доаѓа во допир со италијанскиот музички театар, кој ќе стане единствена цел на неговото музичко творештво.

Во 1839 год. со голем успех, во Миланската Скала се изведува неговата прва опера „Оберто“. Во периодот од 1851-1853 год. Вердиевото творештво доживува блескави моменти. Тогаш ги создава трите популарни опери „Риголето“, „Трубадур“ и „Травијата“.

Во тие значајни оперски остварувања се гледа големо богатство на мелодија и способност за музичка карактеризација, како и смисол за мелодрамски заплет. Вердиевиот преоден творечки период го претставува величенствената опера „Аида“, создадена во 1871 год. која со својата мелодиска убавина, богатиот спектакл и драмскиот заплет е многу позрела од неговите први опери. Круна на Вердиевото творештво претставуваат неговите последни опери „Отело“ (1887 г.) и „Фалстаф“ (1893 год.). Овие дела поседуваат силна драмска нишка, а оркестарот добива поистакнато место во толкувањето на сценското дејство.

Верди умрел на 27 јануари 1901 год. во Милано. Неговото значење е во тоа што тој ја издигнал италијанската опера на највисоко ниво од нејзиниот развој. Поседувал извонредно богата мелодиска инвенција и смисол за полифоно изразување. Верди во операта прв воведува богата оркестрација и силна драматика, а поседува и истенчен смисол за поезија, претворајќи ја операта во музичка драма.

Џузепе Верди е роден во скромно гостилиничарско семејство во селото Ле Ронколе крај гратчето Бусето, Италија. Уште од рано детство покажувал голем интерес за музиката и поседувал извонреден музички талент. Како мало момче со часови седел во татковата гостилиница, слушајќи ги патувачките музичари како им свириат на гостите. На седумгодишна возраст станува член на црковниот хор, а првите часови по музика ги добива од селскиот учител на оргули. Во 1823 година го презема местото на оргулист во месната црква. Воочувајќи го неверојатниот талент на својот син, татко му уште истата година го испраќа на школување во Бусето, каде што под своја закрила го зема неговиот пријател Антонио Бареци, угледен трговец од Бусето. Бареци бил председател на Бусетското филхармониско друштво, кое

ТРАВИЈАТА

(Дејството се одвива во Франција, во Париз и неговата околина.)

Во нејзиниот салон во Париз, куртизаната Виолета Валери се поздравува со гостите, меѓу кои е и Гастон, кој ја запознава со нејзиниот обожавател Алфредо Гермонт. Ова момче одамна ја обожува Виолета. Додека куќата е исполнета со музика и додека гостите танцуваат, на Виолета и е лошо па се повлекува во своето фоаје за да се одмори. Алфредо влегува и ѝ ја признава својата

љубов. Виолета му вели дека неа љубовта ништо не значи, но нешто во искреноста на момчето ќе ја натера да му вети средба следниот ден. Гостите си заминуваат, а таа се прашува дали Алфредо е човекот кој може да го сака. Неколку месеци подоцна Алфредо и Виолета живеат во селска куќа близу Париз, каде тој ја велича нивната среќа. Слугинката Анина кажува дека Виолета ги заложила своите бисери за да ја задржи куќата, Алфредо заминува вград за да ги среди работите. Виолета оди да го бара и наоѓа покана од Фора за забава истата вечер. Таа не сака повторно да се врати на стариот живот. Доаѓа таткото на Алфредо. Тој е импресиониран од дамското однесување на Виолета, но бара од неа да се откаже од син му, бидејќи скандалот кој го предизвикала нивната афера се заканува на свршувачката на неговата ќерка. Иако Виолета не сака да се откаже од љубовта кон Алфредо, сепак попушта пред убедувањата на Гермонт. Таа решава да замине на вечерната забава, но пред тоа му пишува проштална порака на Алфредо. Тој наеднаш влегува, а таа го потсетува колку многу го сака и брзо заминува. Еден слуга му ја подава пораката на Алфредо, а Гермонт се враќа да го утеши својот син. Алфредо ја здогледува покана од Флора и се сомнева дека Виолета го оставила за друг. Бесен, решава да се соочи со неа на забавата. Во спалната на Виолета шест месеци подоцна, д-р Гренвил и кажува на Анина, дека нејзината господарка нема уште многу да живее: туберкулозата ја уништува. Сама, Виолета препрочитува писмо од Гермонт кое вели дека баронот бил само ранет во двобојот со Алфредо. Љубовниците среќно планираат да го напуштат Париз засекогаш. Гермонт влегува со докторот пред Виолета да биде обземена од последниот замав на силата. Чувствувајќи како животот и се враќа, таа се ниша и паѓа мртва пред својот љубовник.

Задача:

Слушање фрагмент од операта „Травијата“ од Џузепе Верди

НАРОДНИ ОБИЧАИ ВО МАКЕДОНИЈА

Народните обичаи се важен дел од културата на секоја земја и народ. Македонија како земја со богато културно наследство има голем број народни обичаи, карактеристични само за неа. Народните обичаи вклучуваат обичаи кои се изведуваат на празници, фестивали, карневали, свадби, крштевки и разни други прослави. Секој дел од Македонија има свои посебни и оригинални обичаи кои ги негуваат од најстари времиња и сè уште не дозволуваат заборавот да ги избрише.

За северниот дел но и за целата територија на Македонија карактеристични се голем број празници од кои најпознати се празниците поврзани со православниот календар, како Водици, Велигден, Бадник ...

Бадник

За Коледе се карактеристични детските групи „коледари“ кои ги обиколуваат куките со торби и стапови „коледашки“ и собираат специјални колачиња, пари, јаболки. Се палат и коледарски огнови, каде луѓето се собираат, пијат топла ракија и вино и граат ора, се пеат песни и токму поради ова, овој празник многу често е сметан за пагански.

Сечењето и палењето на бадниковото дрво се моменти од суштинско значење за Бадник, а на бадниковата трпеза покрај разновидни посни јадења се изнесуваат и обредни лебови. На бадник се крши лепче со паричка и се верува дека тој што ќе ја најде, ќе го следи среќа цела година сè до следното кршење на лепчето. Влезот на домот се украсува со осветени бадникови гранчиња, кои остануваат закачени за време на сите божикни празници.

Задача:

Состави есеј за еден народен македонски обичај поврзан со верските празници: Водици, Велигден, Божиќ, Курбан Бајрам, Рамазан Бајрам, Ѓурѓовден!

БАЛЕТ

Балетот (латински *ballare*, што значи танцување) е театарска форма на танц кој почнал да се развива во западна Европа во периодот на ренесансата (1300-1600). Ова музичко сценско дело потекнува од францускиот двор, за подоцна да се развие во Франција и Русија како концертна форма на танц.

Во почетокот на развојот, танцовите сцени ги изведувале маскирани играчи, а подоцна се развиил дворскиот балет како единство на игра, вокална и инструментална музика и говорен текст. Со формирање на балетските училишта, од 1661 год., започнува историјата на класичниот балет, во кој се инсистира на чистота на движењата и виртуозитет, изразеност, пантомима и лирски чувства. Балетот е танц со висока техничка форма и сопствени изразни средства. Балетската техника се состои од стилизирани движења и ставови кои се развиваат со векови. Самиот збор балет, означува музичко сценско дело во кое се користи играчка техника како главен начин на изразувања низ дејствието. Ваквите дела често се пропратени со сценографија и костими. Првенствено се изведува со придружба на класична музика. Поради техничката сложеност и естетската вредност, балетот се смета за најпредизвикана форма на танц. Токму затоа е прифатен ширум светот.

Балетот е една од најстарите танцови техники која претставува темел на останатите танцови стилови. Балетските претстави се кореографирани, а вклучуваат мимика и глума, најчесто придружени со оркестарска музика. Првобитната форма на балетот денес се нарекува класична, а покрај тоа постојат и нео-класичен и модерен балет. Иако се смета дека балетот е музичко сценско дело кое користи само движења, се почесто покрај оркестарската музика, се користи и солистичко или хорско пеење. Како и останатите танци и балетот може да биде соло изведба или групен настап (ансамбл).

Солист - балетски умешник кој ја изведува првата и втората улога во претстава или солистичка нумера.

Ансамбл (машки и женски) - балетски играчи кои играат заедничка сцена, без поединечни нумери.

Меѓу позначајните балетски композитори се вбројуваат: **Петар Илич Чајковски** (Лебедово Езеро, Засланата убавица, Оревокришачка), **Адолф Адам** (Жизел), Чезаре Пуни (Есмералда), **Лео Делиб** (Којелија, Силвија).

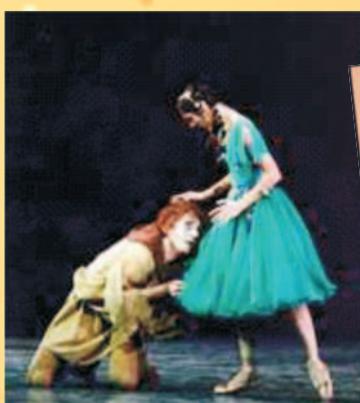
Задача:

Слушање фрагменти од балетот „Лебедово Езеро“ од Петар Илич Чајковски

БАЛЕТОТ ВО МАКЕДОНИЈА

Балетот е најтесната од сите уметности. Во некои историски периоди, одредени аристократски кругови играле балет во своите балски салони. Во нашата средина, исто така, долго време малку се знаело за балетската уметност. На нашите простори таа почнува да се открива и негува дури по Втората светска војна, кога во 1949 година е основано Балетското училиште и Балетскиот ансамбл при МНТ. Наспроти брзиот развој и несомнените резултати на двете институции, суштинската димензија и карактерот на балетската уметност и кај нас сèуште не се доволно познати. Во 1948 година е основан Балетскиот ансамбл при МНТ и првично треба да учествува во оперскиот репертоар, а подоцна да изведува и самостојни балетски претстави.

Балетот „Охридска легенда“ од Стеван Христиќ, ја доживеал својата прва изведба во 1947 година, а три години подоцна е изведен и кај нас. Прв балет во македонската музика е „Македонска повест“ од Глигор Смокварски, според делото „Печалбари“ од Антон Панов. „Лабин и Дојрана“ на музика од Трајко Прокопиев е втор македонски балет, изведен за прв пат во 1958 година, а потоа следува балетот „Песна над песната“ од Тома Прошев. Претставник на модерниот балет е Љубомир Бранѓолица. Тој негува стил прифатлив за широк круг љубители на музиката.

Натка Пенушлска

Екрем Хусеин

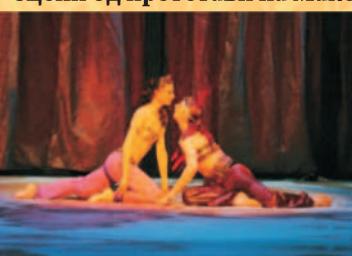

Тања Вујисик

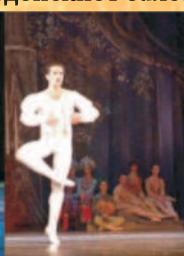
- Сцени од претстави на Македонскиот балет -

Шехерезада

Оревокршачка

Рајмонда

Задача:

Слушање фрагмент од балетот
„Македонска повест“ од Глигор Смокварски

МЈУЗИКЛ

Мјузикл претставува музичко сценско дело од забавен карактер со дијалози, музички и танцови точки. Најчесто содржи 2 чина. Мјузиклот се појавил околу 1900 година на Бродвеј во Њу Йорк, како израз на специфичниот американски живот. Во почетокот претставувал своеврсна синтеза на пантомима, балет и опера. Благодарение на квалитетните либрета кои често се темелеле на вредни литературни остварувања, мјузиклот набрзо станал самостојна форма. Музичките точки носат обележја од забавната и џез музиката. Темата на мјузиклот може да биде приказна од секојдневниот живот или преработка на некое книжевно дело.

Во 1930 година мјузиклот се раширил и во Европа, најнапред во Англија. Во Франција ова музичко сценско дело е попрефинето и поинтимно. Во Германија тој е сентиментален, а според составот на оркестарот е многу близок до оперетата. Траењето на мјузиклот не е одредено. Тој може да биде само во еден чин, неколку делови кои траат неколку часа, а постојат и мулти-вечер презентации на мјузикл. Денес мјузиклот се состои од два чина. Првиот чин речиси секогаш трае подолго од вториот чин. Мјузиклот може да биде изграден од четири до шест клучни теми -евергрини или од серија на песни кои не се директно поврзани.

Златно време на мјузиклот се нарекува периодот од 1920 – 1960 година. Овој период всушност претставува врвна уметничка зрелост на мјузиклот. Тогаш се доаѓа до цврста поврзаност на музиката и танцот со приказната. Најпознати автори на мјузикли од овој период се: **Џером Керн** (Забавен брод), **Леонард Бернштајн** (Приказна од западната страна), **Ричард Роџерс** (Оклахома).

По 1960 година мјузиклот и натаму останува привлечен за публиката. Поголемиот дел на мјузикли се пишувани на стариот начин, но создадени се и неколку мјузикли под влијание на рок музиката (*Исус Христос суперстар*, Коса). Најпознат автор од втората половина на 20 век бил **Вебер**, а негови најпознати мјузикли се: *Еви яа, Мачки, Фантомош од операша*.

Задача:

Слушање фрагменти од мјузиклот
„Коса“ од Галт Мекдермот

БАРОК

Ако во историски поглед постои голема и значајна пресвртница за уметноста, пред сè за музиката, тоа е барокот. Тој се јавува на преминот од 16 во 17 век и трае 150 години. Својот назив најверојатно го добива од шпанскиот збор „барок“ што значи бисер со неправилна форма.

Барокот за првпат се јавува во ликовната уметност и архитектурата, кои што обилуваат со раскош, величественост и многубројни украси. Музиката во периодот на барокот е многу комплексна и обилува со раскош и сјај, а е исполнета со непрекината моторичност. Ваквиот карактер на музиката бил условен од богатството и раскошот на аристократската класа.

Во овој период од развојот на музичката уметност, инструменталната музика доживува многу силен развој, што ќе придонесе за формирање на инструментални ансамбли и вистински оркестри. Истовремено со развојот на инструменталната музика, доаѓа до издвојување на мајсторската изведба и виртуозноста на поединците.

Во барокот јасно се дефинираат и многу нови музички форми. Пред сè станува збор за инструментални форми кои доминираат над вокалните, а тоа се: свитата, барокниот концерт, барокната соната и најкарактеристичната форма од овој период – **фугата**.

ФУГА

Фугата претставува полифона форма која е изградена на принципот на имитација. Таа е најсложена посвојата градба и се состои од три дела.

Првиот дел на фугата е наречен експозиција. Во експозицијата гласовите или инструментите, еден зад друг ја носат главната тема, која е сместена во неколку тактови. Така гласовите се имитираат еден со друг. Темата бега од еден на друг глас. Оттаму доаѓа името на оваа музичка форма „fuga“ што на латински значи „бегање“.

Вториот дел на фугата е наречен развоен дел. Во овој дел темата се јавува по еднаш во секој глас или инструмент, а поединечните појавувања на темата се одвоени со нов музички материјал (меѓуставови). Така фугата станува попривлечна, а слушателот постојано е во очекување на појава на нова тема.

Третиот дел на фугата е наречен завршен дел. Завршниот дел на фугата има за цел да ја вреже темата во светста на слушателот. Заклучокот или завршниот дел често е изграден така што темата се појавува во гласот или инструментот кој следува, пред да биде завршено нејзиното појавување во предходниот глас или инструмент. Оваа техника на градење на мелодијата се нарекува „стрето“ (теснец).

Најголем мајстор на фугата е **Јохан Себастијан Бах**.

Задача:

Слушање композиција од барок
J.S. Бах „Токата и фуга во d - moll“

КЛАСИЦИЗАМ

Терминот класично или класика се однесува на се она што е совершено создадено, така што неговата уметничка вредност останува иста без разлика во кој период настанало т.е. од кога потекнува.

Музичкиот класицизам е период од развојот на европската музика некаде од 1740 до 1830 година. Основната карактеристика на делата создадени во овој период е совершенството на формата и складот помеѓу формата и содржината. Усовршувањето на музичките форми оди заедно со усовршувањето на поедини инструменти, меѓу кои првенството им припаѓа на клавирот, виолината, флејтата, обоата и кларинетот.

Музичките изведби веќе не се привилегија само на богатите, туку тие се јавни во концертни сали. На тој начин се збогатува кругот на слушателите и љубителите на музиката. Се менува и статусот на музичарот, па тој веќе не е во служба на црквата или некој аристократ, со што се здобива со поголема слобода во творењето.

Музичкиот класицизам може да се подели на ран и доцен класицизам иако нема точна граница за нивното одредување. Раниот класицизам всушност го означува времето наречено преткаласицизам како и рококо стилот или со други зборови, периодот на градењето на музичките форми. Во доцниот класицизам доведени се до совершенство класичните форми: симфонијата, сонатата, концертот и камерните форми.

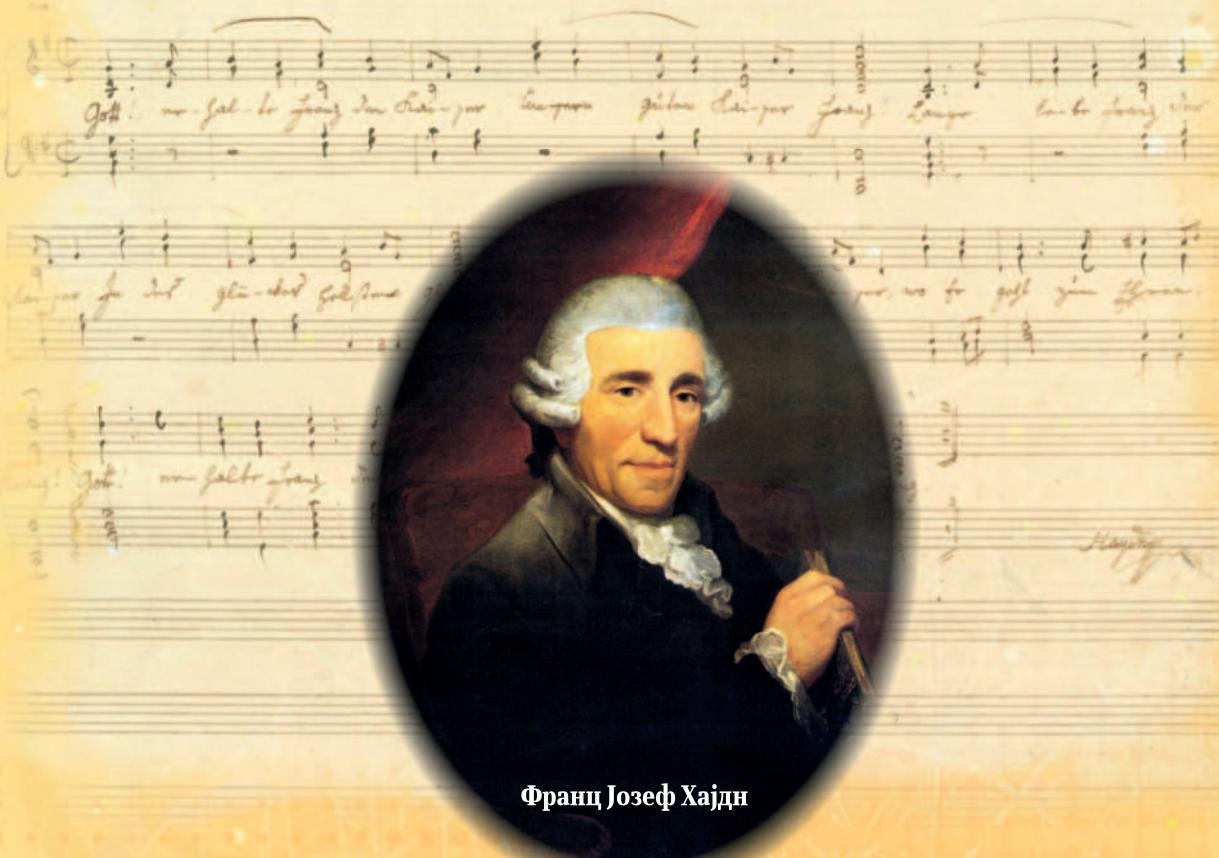
СИМФОНИЈА

Симфонијата претставува оркестарска композиција која има форма на сонатен циклус, со две дуалистички теми и со развоен дел што ги обработува овие две теми со различна мотивска разработка. На крајот двете теми постепено се смируваат.

Се смета дека симфонијата настанала од италијанската увертира, која што има три става: брз – бавен – брз. Помеѓу вториот и третиот став кај симфонијата се вметнува уште еден став – менует, со што се добива следниот редослед на ставовите: брз – бавен – менует – брз. Темелите на класичната симфонија ги положуваат композиторите од „Манхајмската школа“ кои создаваат класичен оркестарски стил.

Класицизмот е период во кој се усвршува формата на симфонијата, а за ова голема улога игра и збогатувањето на оркестарот.

Најзначајниот претсавник на симфонијата е **Франц Јозеф Хајдн**, кој со своите 108 симфонии, придонел за усвршувањето на оваа музичка форма.

Франц Јозеф Хајдн

Задача:

Слушање композиција од класицизмот
• Ф. Ј. Хајдн - Симфонија бр. 104 во D – dur •

РОМАНТИЗАМ

Во развојот на музичката уметност, 19 век претставува еден од најбогатите периоди. Тоа богатство се забележува во создавањето на новите изразни средства, во содржината и во формата на композициите.

Романтизмот создава потесна врска помеѓу широките народни слоеви и музиката како уметност. Кругот на љубители на музиката од граѓанските слоеви постојано се зголемува. Основањето на музичките здруженија ги ослободуваат композиторите од обврските кон феудалците и тие почнуваат самостојно да создаваат. Уметничкото создавање станува субјективно. Уметникот е разочаран од реалноста, се повлекува во себе и во своите емоции и настојува да го оживее средниот век. Своите јунаци ги наоѓа во средновековните фантастични ликови. Трагајќи по нов живот, романтичарот се интересира за фолклорот. Самотијата го прогонува во природата, каде што забележува многу нови нешта, што ја потврдува неговата душевна состојба.

Деветнаесеттиот век ја менува сликата на европската музика. Многу народи кои ја граделе својата музичка култура под влијание на италијанската, француската и германската музика, сега инсистираат нивните композитори во своите дела да внесуваат фолклорни елементи и да создаваат оригинални дела.

За композиторите романтичари е значајно создавањето на малите форми, кои се одраз на нивната непостојаност и моменталните душевни состојби. Од склоноста кон малите форми најпрво ќе произлезат клавирската минијатура и соло песната. Секако, тоа не се единствените форми од периодот ма романтизмот. Во романтизмот ќе биде создадена и програмската музика, а централна форма ќе биде симфониската поема. Деветнаесеттиот век ќе донесе и реформи во операта. Романтизмот донесува крупни остварувања на полето на операта, симфониската, камерната и концертната музика, клавирската музика и соло песната, а исто така и големи композитори и изведувачи.

ФАНТАЗИЈА

Фантазијата е една од формите карактеристични за музичкиот романтизам. Оваа композиција има импровизаторски карактер, без одредена формална шема. Фантазијата најчесто е градена од повеќе делови рзлични по тематската содржина, темпото и тоналитетот. Тематското шаренило ретко кога е проследено со доследна разработка на мотивскиот материјал. Присутна е голема слобода во однос на модулацијскиот план на фантазијата, која може да започне во еден, а да заврши во друг тоналитет, со што е запоставен принципот на тоално единство на формата.

Слободната форма, се разбира дека не значи хаотичност и отсуство на органска поврзаност. Многу фантазии се темелат на веќе познатите формални принципи. Најголемиот дел на фантазии кои припаѓаат на периодот на музичкиот романтизам, пишувани се за клавир, клавир и оркестар, хор, клавир и оркестар и др.

Франц Лист е еден од многумината композитори во чие творештво се среќава фантазијата. Неговите „Унгарски фантазии“ можеби се едни од највпечатливите композиции од музичката литература.

Франц Лист

Задача:

Слушање композиција од романтизам:

• Франц Лист •

„Унгарска фантазија за клавир и оркестар“

ИМПРЕСИОНИЗАМ

Во втората половина на 19 век, поточно во двете последни децении, се јавува нов стилски правец наречен импресионизам.

Импресионизмот е најкарактеристичен за сликарството, а од него потекнува и неговото име. Во 1874 година група париски сликари приредуваат изложба на своите дела кои не сака да ги прифати ниту една галерија, бидејќи се нови и несфатливи. Бидејќи критиката со потсмев се изразува за овие дела, според сликата „Импресија“, сликарите биле наречени импресионисти. Јаките бои и силните контрасти се карактеристични за овие слики, а најчесто се сликаат мотиви од природата или портрети.

Импресионизмот во музиката има многу големи сличности со импресионизмот во сликарството, со основната разлика што изразното средство не се сликатските бои и платното, туку импресионистичката музика носи карактеристики во колоритот на инструментот или инструментите во оркестарот. Не постои карактеристична мелодија како кај романтичарите, туку една искршена фрагментарна и кратка мелодиска линија, во чија основа е хармонијата. Импресионистичката музика е програмска, бидејќи најчеста тема е описувањето на природата, како и теми земени од некои сликарски или литературни дела. Таа е воздржана во однос на изразувањето на емоциите и внатрешните доживувања.

Најчести форми се соло песната и минијатурата, како производ на краткотрајната импресија на композиторот. Импресионистите најчесто го користат клавирот, бидејќи тој има набогат звук, но можат да се сретнат и подолги оркестарски композиции, бидејќи во оркестарот уште повеќе може да се изрази колоритот.

ПРЕЛУДИУМ

Прелудиумот е композиција наменета за инструменти со дирки. Оваа форма за прв пат е создадена во периодот на музичкиот барок, но како форма побудила интерес и кај композиторите од музичките периоди кои следуваат.

Формата на прелудиумот може да биде двodelна или троделна. Ако на крајот на првиот дел, а евентуално и на самиот крај на прелудиумот, се наоѓа знак за повторување, по форма прелудиумот потсетува на игрите од барокната свита.

Во мелодиско – хомофониот прелудиум се издвојуваат 1- 2 гласа и имаат акордска придружба.

Прелудиумот е интересен како форма и за втемелувачот на музичкиот импресионизам Клод Дебиси, во чие творештво се среќаваат многу впечатливи прелудиуми, во кои се застапени сите карактеристики на музичкиот импресионизам.

Клод Дебиси

Задача:

Слушање композиција од импресионизмот:

• Клод Дебиси •

Прелидиум „Попладнето на еден фаун“

ЗЕМИ МОМА МАКЕДОНКА

Музика и текст
Горѓи Димчевски

Слушај сине стара мајка ожени се, задоми се.
Земи мома Македонка, Македонка црноока.

Рефрен

Земи мома Македонка, Македонка црноока
На срце е милостива, на работа работлива.

Доста сине ерген одиш, уште ли ќе моми лажеш
Стројници ти идат сине од далеку и од близу.

Рефрен

Земи мома Македонка, Македонка црноока
На срце е милостива, на работа работлива.

Купи синко златен прстен, армасај си Гена мома
Она ми те сака сине од малечко до големо.

Рефрен

Земи мома Македонка, Македонка црноока
На срце е милостива, на работа работлива.

Слушање забавна музика по предлог на ученици

ПОДЕЛБА НА МУЗИЧКИТЕ ИНСТРУМЕНТИ

Музичките инструменти како извори на звукот, најдобро ја покажуваат материјалната и конструктивната разноврсност која што може да постои меѓу изворите на звук воопшто. Таа разноликост е еден од предусловите за изразното богатство во музичката уметност. Токму заради таа разноврсност, постојат и различни системи за класификација на инструментите.

Основната поделба на инструментите е:

- **Жичени** (кордофони) инструменти
- **Дувачки** (аерофони) инструменти
- **Ударни** инструменти

Жичени инструменти се делат на:

- **Гудачки** инструменти кај кои што жиците треперат под дејство на гудало;
- **Трзачки** жичени инструменти кај кои жиците треперат со помош на тргање по жиците со прсти или со посебна трзалка;
- **Ударни жичени** инструменти чии жици се удираат со меко чеканче или со палици.

Дувачки инструменти се делат на:

- **Древни дувачки** инструменти;
- **Лимени дувачки** инструменти.

Ударни инструменти најчесто се делат на:

- Ударни инструменти со **одредена** висина на тонот;
- Ударни инструменти со **неодредена** висина на тонот.

ЖИЧЕНИ ИНСТРУМЕНТИ

Гудачки инструменти се инструментите кај кои жиците треперат под дејство на гудало. Во оваа група на инструменти спаѓаат: виолината, виолата, виолончелото и контрабасот.

Трзачки жичени инструменти се инструментите кај кои жиците треперат со помош на тргање по жиците со прсти или со посебна трзалка. Во оваа група спаѓаат: харфата, гитарата, мандолината и др.

ВИОЛИНА

Виолината спаѓа во групата на гудачки инструменти. Основните делови од кој е направена виолината се: тело (корпус) и врат. Виолината има 4 жици наштимани во интервалот чиста квинта (e2, a1, d1, g). Звукот кај виолината се добива под дејство на гудало. Гудалото е изградено од дрвена прачка на која се затегнати влакна. На крајот кој се држи во раката, поставена е жабица која служи за затегнување на влакната. Виолината е мелодиски инструмент на кој што можат да се отсвират и повеќе тонови одеднаш. Големите композитори како што се Вивалди, Бах, Моцарт, Бетовен, Менделсон, Брамс, Прокофјев и други, дел од своето творештво посветиле токму на овој инструмент.

ВИОЛА

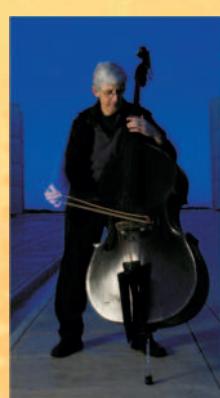
Во формата и градбата, виолата е во потполност еднаква како и виолината, а разликата постои единствено во димензијата. Виолата најчесто е поголема од 6 до 11 см од виолината. Виолата има 4 жици исто така наштимани во интервалот чиста квинта (a1, d1, g, c), а звукот и кај овој гудачки инструмент се добива под дејство на гудало. Како и на виолината и на виолата можат да се отсвират повеќе тонови одеднаш. Виолата најчесто има улога да ја надополнува хармонијата, но и покрај тоа Берлиоз напишал едно од најпознатите дела за соло виола и оркестар – симфонијата „Харолд во Италија“.

ВИОЛОНЧЕЛО

Виолончелото во формата и градбата во потполност е еднакво како и виолина. Тоа претставува голема виолина, приближно со двојни димензии. Виолончелото при свирење се држи меѓу нозете, а на подот се потпира со посебна ногарка. И виолончелото има 4 жици и е наштимано во интервалот чиста квинта (a, d, G, C). Гудалото е со иста градба како на виолината и виолата, но е пократко и помасивно. Техниката на свирење и кај овој инструмент овозможува истовремено да се отсвират повеќе тонови. Виолончелото подеднакво е мелодиски и басовски инструмент. Бетовен, Брамс, Дворжак, Чайковски се само мал дел од композиторите кои пишувале композиции за виолончело.

КОНТРАБАС

Од современите гудачки инструменти, единствено контрабасот ја зачувал формата на неговите предходници. Тој е најголем од сите гудачки инструменти, па затоа свирачот при свирењето стои покрај него. Има 4 жици наштимани во интервалот чиста кварт (G, D, A1, E1). Гудалото на контрабасот е помасивно од гудалото на виолончелото. И кај контрабасот можат истовремено да се отсвират повеќе тонови. Најчесто е дел од камерни состави и оркестри, но некои композитори му доделиле и водечка мелодија во своите дела.

ГУДАЧКИ АНСАМБЛИ

Инструменталните ансамбли кои се составени само од гудачки инструменти се нарекуваат гудачки ансамбли или гудачки состави. Бризиот развој на гудачките инструменти до нивната конечна и совршена форма, како и до високиот степен на техничките и изразните можности, придонел овие инструменти да заземат значајно место во првите организирани инструментални ансамбли, било да станува збор за чисто гудачки ансамбли или во комбинација со други инструменти. Големата изразност, техника и тонската изедначеност помеѓу гудачките инструменти, овозможува богат развој на ансамблите составени само од гудачки инструменти.

Тоа се: гудачко дуо, гудачко трио, гудачки квартет, гудачки квинтет, гудачки секстет и гудачки оркестар.

ГУДАЧКИ КВАРТЕТ

Задача:

Слушање музика за гудачки ансамбл:
Александар Бородин „Гудачки квартет“ бр. 2 I став

ХАРФА

Харфата е инструмент во форма на триаголна рамка, висока околу 180 см, со низа од вертикално затегнати жици. Харфата спаѓа во групата на трзачки жичени инструменти, бидејќи звукот се добива со трзање на прстите по жиците. На харфа се свири со две раце. Харфата има 46 до 48 жици на кои истовремено се свират повеќе тонови. Еден од првите концерти за харфа припаѓа на творештвото на Хендел, а Моцарт напишал прекрасен концерт за флејта и харфа. Како оркестарски инструмент, харфата добива вистинско значење во романтизмот.

ГИТАРА

Гитарата по формата има сличности со гудачките инструменти, иако спаѓа во групата на трзачки жичани инструменти. Гитарата звукот го произведува со помош на трзање по жиците со прсти или со трзалка. Таа има 6 жици со квартно – терцен систем на штимање (E, A, d, g, h, e1). Техниката на свирење на гитарата, дозволува истовремено свирење на повеќе тонови. Многу композитори на гитарата и посветиле композиции, но сепак како

најголеми виртуози на овој инструмент се истакнале шпанците како што се: Дионисио Гарсија, Франциско Тарега, Мануел де Фаља, а од поновата генерација Пако де Лусија и др.

МАНДОЛИНА

Мандолината е инструмент кој потекнува од 16 век. Овој инструмент спаѓа во групата на трзачки жичени инструменти, а звукот се добива со помош на трзање по жиците исклучиво со трзалка. Мандолината има 4 пари на жици, односно 8 жици наштимани во пар во интервалот чиста квинта (g, d1, a1, e1). Техниката на свирење и кај мандолината дозволува свирење на повеќе тонови истовремено. Во уметничката музика мандолината најголема примена доживува во 18 век, а некои композитори како што се Хендел, Моцарт, Гретри, Поизиело и други, често ја вклучувале во нивните сценски дела.

ЖИЧЕНИ ТРЗАЧКИ АНСАМБЛИ

Жичаните трзачки инструменти во музичката литература се застапени како соло инструменти, но и како трзачки ансамбли. Најкарактеристичен е мандолинскиот оркестар во чиј состав се застапени мандолини, мандоли, гитари и контрабас. Харфата иако е првенствено солистички инструмент често се среќава и во камерни ансамбли и тоа: дуо харфи, трио харфи, квартет харфи итн. Гитарата е инструмент кој е присутен во сите жанрови музика. Чести се ансамблите составени само од гитари.

МАНДОЛИНСКИ ОРКЕСТАР

Задача:

Слушање музика за мандолински оркестар

Слушање музика за харфа

Слушање музика за гитара

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Дрвени дувачки инструменти

Во групата дрвени дувачки инструменти спаѓаат: флејтата, пиколото, кларинетот, саксофонот, обоата и фаготот.

Лимени дувачки инструменти

Групата на лимени дувачки инструменти ја сочинуваат: хорната, трубата, тромбонот и тубата.

ФЛЕЈТА

Флејтата е инструмент кој се вбројува во групата на дрвени дувачки инструменти бидејќи во минатото нејзината цевка била направена од дрво, но во најново време таа се изработува од метал. Тонот се произведува со дување на воздух во цевката. Флејтистот го држи инструментот десно од себе во хоризонтална положба.

Флејтата е еден од најподвижните инструменти во оркестарот. Бах, Хендел, Бетовен, Моцарт, Корсаков, Стравински и многу други композитори пишувале композиции за овој инструмент.

ПИКОЛО

Малата флејта или уште попозната како пиколо, во основа има иста градба и техника како и флејтата. Пиколото е двојно помало од флејтата и заради тоа има изразито висок и продорен звук. Заради специфичноста на звукот кој што го произведува често е интересен за композиторите.

КЛАРИНЕТ

Кларинетот е уште еден инструмент кој припаѓа на групата на дрвени дувачки инструменти. Најчесто се изработува од абоносово дрво. Тонот на кларинетот е полн и светол, по потреба благ и силен, продорен и блескав. Кларинетот е инструмент кој може да се сртне во композиции и стилови кои припаѓаат на различни периоди од развојот на музиката.

Него го среќеваме во „Продадена невеста“ од Сметана, во „Фантастична симфонија“ на Берлиоз, во „5 симфонија“ на Чайковски и во ред други популарни дела.

САКСОФОН

Според начинот на создавањето на тонот, саксофонот се врзува со родот на кларинетот, но во голема мера тој претставува комбиниран инструмент. Саксофонот е мелодиски инструмент, впечатлив носител на распеани мелодии. Во 1920 година станува дел од џез составите. Овој инструмент е застапен во композициите на Рихард Штраус, Густав Малер, Паул Хиндемит и други современи композитори.

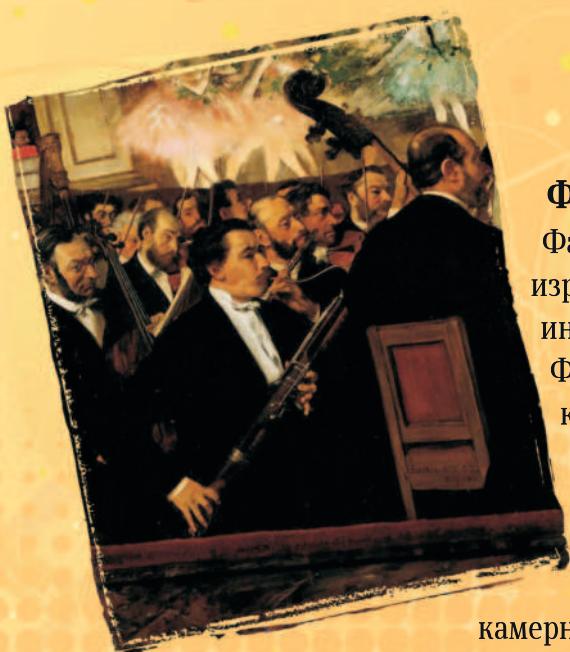
ОБОА

Обоата е инструмент изработен од абоносово дрво. Во техничка смисла, обоата е помалку виртуозен инструмент од флејтата и кларинетот. Заради специфичноста на бојата на тонот, на обоата најмногу и одговараат молските призвуци. Обоата е присутна во делата на Верди, Бетовен, Брамс и ред други композитори.

ФАГОТ

Фаготот во основа е најсроден со обоата. Најчесто е изработен од јаворово дрво. Фаготистот го држи инструментот пред себе во закосена положба. Фаготот се вбројува во подвижните инструменти на кој многу лесно можат да се доловат комични и гротескни ефекти. Прокофјев одлично го искористил фаготот во „Петре и волкот“ музички да го наслика дедото кој постојано приговара. Фаготот одлично се вклопува во оркестарот и во камерните состави.

ДУВАЧКИ АНСАМБЛИ

Во музичката литература, ансамблите составени само од дувачки инструменти се поретки во однос на гудачките. Композиторите од преткласиката и виенските класичари, дувачките ансамбли од пет (квинтет) до девет (нонет) инструменти ги користеле за изведба на позабавните жанрови музика и тоа: за серенади, дивертијнта, касации и сл. Во таквите ансамбли биле застапени најчесто дрвените дувачки инструменти и хорната.

Најзастапен е дувачкиот квинтет во состав: флејта, обоа, кларинет, фагот и хорна. Многу поретко се среќава дувачкиот квартет кој го има истиот состав, но изоставена е хорната.

ДУВАЧКИ КВИНТЕТ

Задача:

Слушање музика за дувачки ансамбл:
Антонин Дворжак „Од новиот свет“ - Largo

ХОРНА

За изработката на лиментите дувачки инструменти се користи жолт месинган лим, но во поново време се среќаваат и изработки од легурата наречена ново сребро. Хорната има заоблен и мек звук, инструмент кој поседува големи динамички изразни можности. Во изведувачка и техничка смисла, хорната спаѓа во најтешките и најчувствителни инструменти. Вебер, Дворжак, Вагнер, Стравински се само мал дел композитори кои на хорната и дале значајно место во своите композиции.

ТРУБА

Трубата е инструмент кој спаѓа во групата на лимени дувачки инструменти. Бојата на тонот на трубата е многу погодна музички да се насликаат мрачни, злокобни, па и судбински моменти, а ваквите ефекти се најприсутни во програмската и сценската музика. Особено е впечатлив фанфарскиот настап на повеќе труби, при истовремено акордско звучење. Уште на почетокот на 17 век, Монтеверди во својата опера „Орфеј“ воведната музика му ја доверил на оркестарот од пет труби. Подоцна и Верди во „Аида“ на трубите им ја доверил водечката тема. Трубата се вбројува во водечките инструменти на цез ансамблите.

ТРОМБОН

Тромбонот е инструмент со специфична снага и масивност на звукот. Инструмент кој има сериозен, строг и свечен израз. Некои примери од музичката литература го откриваат патетичниот призвук на тромбонот, но тој може да звучи и распеано, дури и сентиментално. Тромбонот е застапен во оркестарот, во камерните состави, но тој е неизоставен дел и од цез ансамблите.

ТУБА

Меѓу лимените дувачки инструменти во оркестарот, тубата паѓа во очи со својата големина. Тубата заради својата грандиозност, произведува длабоки тонови. Звучи полно и меко и одлично се согласува со бојата на контрабасот. Големата потрошувачка на воздух при свирењето на туба, претставува сериозна потешкотија, па затоа делниците за овој инструмент најчесто имаат многу паузи. Тубата е составен дел најчесто на воените оркестри, но застапен е и во симфонискиот оркестар, како и во цез ансамблите.

ВОЕНИ ОРКЕСТРИ

Поголемите ансамбли составени само од дувачки инструменти со присуство и на ударни инструменти, се среќаваат во рамките на воената музика и оркестарската цез музика. Кај големите воени оркестри најзастапени се лимените дувачки инструменти, а можат да бидат составени и само од лимени дувачки инструменти и голем и мал тапан, чинели и триангл. Во музичката литература се среќаваат и композиции наменети за камерни ансамбли составени само од лимени дувачки инструменти.

ДУВАЧКО ТРИО

Задача:
Слушање музика за воен оркестар

УДАРНИ ИНСТРУМЕНТИ

Ударни инструменти со одредена висина на тонот

Во групата на ударни инструменти со одредена висина на тонот спаѓаат: тимпаните, ксилофонот, вибрафонот и др.

-Ударни инструменти со неодредена висина на тонот

Во групата ударни инструменти со неодредена висина на тонот спаѓаат: трианглот, големиот тапан, малиот тапан, чинелите, маракасот, дајрето, кастањетите и гонгот.

ТИМПАНИ

Тимпаните се инструменти кои спаѓаат во групата на ударни инструменти со одредена висина на тонот. Основните делови од кои се изградени тимпанте се: котел кој има улога на резонантно тело и мембрана која е извор на звукот. Покрај овие делови, неопходно е постојето на кое е поставен котелот, обрачот на кој што е затегната мембрата и механизмот со кој се затегнува мембрата. Постојат најразлични големини на тимпани кои што имаат и различна висина на тоновите кои ги произведуваат. Звукот кај тимпаните се произведува удирајќи врз мембраната со помош на дрвени палки со глава изработена од филц или фланел. Тимпаните се едни од ретките ударни инструменти кои секогаш се наоѓаат во состав на симфонискиот оркестар.

КСИЛОФОН

Ксилофонот е можеби и најважниот инструмент од групата на ударни инструменти со одредена висина на тонот, бидејќи тој дава најголеми можности за мелодиска изведба. Се состои од низа на дрвени плочки (од 36 до 42) по кои се удира со дрвени палки. Звукот на ксилофонот е оistar, сув и краток. Ксилофонот во оркестарот се користи како декоративен – колористички инструмент, најчесто за осликување на карактеристичните мотиви во композициите.

ВИБРАФОН

Вибрафонот е направен од метални плочки под кои што се сместени метални цевки. Овие цевки имаат улога на резонатори кои што го збогатуваат и појачуваат звукот. Звукот се добива со помош на палки, најчесто дрвени со глава од филц или гумени палки. Вибрафонот најчесто е дел од цез ансамблите и тој е исклучиво колористички инструмент.

ТРИАНГЛ

Како што кажува и самото име, овој инструмент има триаголна форма. Трианглот е изработен од челична шипка врз која се удира со челично стапче. Овој инструмент произведува звук со неодредена висина, кој е изразито светол, метален и многу продорен. Во оркестарот се користи за да се постигне колористично дополнување на звукот.

ГОЛЕМ ТАПАН

Големиот тапан, како и сите негови сродници, има форма на голем ваљак. Широкиот кружен обод се изработува од дрво или од метал. Двата кружни отвори се покриени со затегната кожа. Палките за големиот тапан се слични со палките на тимпаните, со топчеста глава изработена од филц. Големиот тапан произведува полн и силен звук и тој е редовен инструмент во воените оркестри.

МАЛ ТАПАН

Формата на овој инструмент во основа е иста како формата на големиот тапан. Кружниот обод кај малиот тапан е со помали димензии и е изработен од метал. Кружните отвори се покриени со затегната кожа. Палките со чија помош се добива звукот кај овој инструмент, во целост се изработени од дрво. Заради остринете и преизноста на звукот, малиот тапан е многу погоден за изведба на сложени ритмички мотиви. Малиот тапан уште е познат и под името добош, а ова име секако дека веднаш постепенува на тоа дека тој пред сè е војнички инструмент. Постепено малиот тапан си обезбедил место и во симфонискиот оркестар.

ЧИНЕЛИ

Во основа чинелите се најпримитивни инструменти во однос на другите музички инструменти. Чинелите се изработуваат од кована бронза или месинг, а имаат форма на кружни плочи. Тие се употребуваат во пар, па со удар една од друга се создава остар звук. Може да се употребуваат поединечно, но тогаш на нив се удира со палка. Чинелите заземаат значајно место во воените, но и во поголемите оркестри.

МАРАКАС

Овој инструмент е неизоставен дел од латиноамериканските ансамбли. Во пракса, најчесто се употребуваат во пар, по еден во рака. Маракас е всушност шуплива топка со танки сидови, изработена од дрво или пластика, а зрнцата кои се наоѓаат во внатрешноста на инструментот и кои при движење даваат интересен звук, можат да бидат од природни материјали: семиња, песок, камчиња, дрвени или пластични топчиња, па дури и сачми.

ДАЈРЕ

Дајрето по многу нешта се разликува од останатите ударни инструменти. Тоа има многу тесен обрач на кој е затегната кожа само на едната старна. Најспецифични се металните плочки кои во парови се сместени во танки прорези околу целиот дрвен обрач. Дајрето всушност претставува комбинација на мембрафон и металозвучен ударен инструмент.

На овој инструмент се свири на различни начини, па затоа се добива и богатство на бои на звукот.

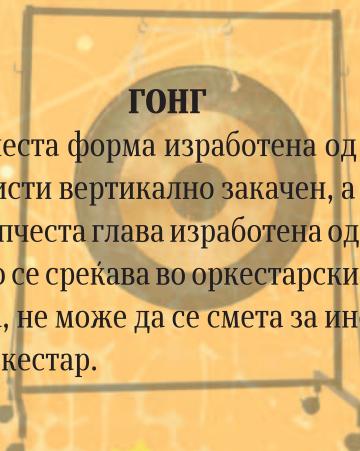
КАСТАЊЕТИ

Кастањетите се многу едноставен инструмент кои се изработуваат од дрво. Оригиналните фолклорни кастањети се поврзани со јаженце, но оние кои се користат во оркестарот се закачени на дрвена дршка. Кастањетите се карактеристични за медитеранските земји, најмногу за Шпанија, каде што и денес се неизоставен инструмент со кој се придржуваат народните шпански игри: болеро, фламенко, фанданго.

ГОНГ

Гонгот има кружна чиниеста форма изработена од бронза или од други метални легури. Овој инструмент се користи вертикално закачен, а на него се удира во средината со помош на палка, со крупна топчеста глава изработена од филц. Звукот е полн, длабок и темен и долготраен. Гонгот иако се среќава во оркестарски и оперски дела кои припаѓаат најчесто на современата музика, не може да се смета за инструмент кој редовно се наоѓа во составот на симфонискиот оркестар.

Задача:

Слушање музика за ударни инструменти

Гоце Делчев

Гоце Делчев (1872-1903) е еден од најголемите револуционери во историјата на македонскиот народ. Гоцевата саможртва за делото на ослободувањето на народот во Македонија и создавање на независна или автономна македонска држава му го донесе ореолот на признание и почит. Неговото име стана легенда, вткаена во свеста на македонските народни маси, вткаена во македонската народна поезија и во македонската народна песна. Неговото име ги возбудуваше македонските поколенија, со тоа име македонските прогресивни сили ја водеа во сосема нова општествено-политичка ситуација борбата на македонскиот народ за национално и социјално ослободување.

ИЗЛЕГОЛ ДЕЛЧЕВ ВОЈВОДА

Народна

Из -ле - гол Дел -чев вој - во - да, по та - ja

Ко - жув пла - ни - на, на - ра-мил пуш - ка бер - дан-

-ка и ре - дум, ре - дум кур - шу - ми.

Излегол Делчев војвода
по таја Кожув планина,
нарамил пушка берданка
и редум редум куршуми.

На пат ми сретнал овчарче
па ми го тихо запраша:
„Дал виде силна дружина,
Дружина млади комити?“

„Дејгиди Делчев војвода,
видов ги па и погледав,
под една бука седеа,
тенки си пушки бришеја,
дробни патрони бројеа,
и тебе ми те чекаа.“

ИНСТРУМЕНТИ СО КЛАВИШИ

Ударни инструменти со дирки

Во групата на ударни инструменти кај кој тонот се добива со помош на клавиши или клавијатура спаѓаат: чембалото, оргулите, хармониката, клавирот и пијаниното.

ЧЕМБАЛО

Чембалото е инструмент кај кој звукот се добива со помош на клавиши или клавијатура, но со тргање на жиците во внатрешноста на триаголното резонантно тело. Се верува дека овој инструмент и инструментите сродни на него, потекнуваат од цитрата на која со текот на времето и била вградена клавијатура. Чембалото произведува светол, метален звук и затоа бил многу интересен за големите композитори како: Бах, Хендел, Рамо, Скарлати и многу други.

ОРГУЛИ

Меѓу сите музички инструменти, оргулите се неспоредливо најголеми, но и најсложени по својата градба. Оргулите всушност се дувачки инструмент, бидејќи звукот се добива со помош на воздух кој струи низ големите цевки. Оргулите истовремено се инструмент кој ги вбројуваме во групата на инструменти со клавиши, заради тоа што целиот механизам кој го произведува звукот се придвижува и со помош на клавиши односно клавијатура. Сложеноста на овој инструмент, придонесува и за огромното богатство на обоеност на звукот, динамика и распон. Централна личност на целокупната литература за оргули е Јохан Себастијан Бах, чии фуги, токати, фантазии, прелудиуми и други дела наменети за оргули, претставуваат врв во областа на ваквото творештво.

ХАРМОНИКА

Како и оргулите и хармониката е инструмент кој може да се вброи во групата на дувачки инструменти и истовремено во групата на инструменти со клавиши. Хармониката е изградена од три дела: мев, лева и десна страна. Мевот се растегнува со влечење на левата страна при што прима или испушта воздух и го создава звукот. На левата страна се сместени т.н. басови, а на десната страна клавијатурата. Иако хармониката е мелодиски инструмент, главно е поприсутна во подрачјето на забавната, народната музика и музиката за танцување.

КЛАВИР

Во основа клавирот претставува инструмент кај кој звукот се добива при удар на чекаче врз жицата, па затоа тој се вбројува во групата на жичани ударни инструменти, но истовремено и во групата на инструменти со клавиши. Рамката кај современите клавири се изработува од лиено железо или челик, а во неа се затегнати жиците.

Големите современи клавири најчесто имаат по 88 дирки, кои зафаќаат распон од 7 и $\frac{1}{4}$ октави. Речиси и не постои музика која не може да се отсвири на клавир, бидејќи овој инструмент обилува со изведувачка техника за производство на звукот.

На клавир се свири со сите десет прсти, што би значело дека истовремено можат да прозвучат повеќе тонови.

Се разбира, ваков инструмент каков што е клавирот, е вистински предизвик речиси за сите познати композитори, па литературата за клавир е богата со прекрасни композиции.

ПИЈАНИНО

Пијаниното уште се нарекува и мал клавир. За разлика од клавирот кај кој резонантното тело е во хоризонтална положба, кај пијаниното резонантното тело е поставено вертикално, што значи дека и жиците кај пијаниното се вертикално поставени.

Пијаниното е погоден инструмент кога е во улога на придружен инструмент на останатите инструменти.

Инструментите со клавиши првенствено се наменети за соло изведба, но истите често се застапени во камерните ансамбли и оркестри. Во музичката литература се среќаваат композиции наменети за камерни ансамбли составени од инструменти со клавиши како што се клавирските дуа, клавирските триа, клавирските квартети итн. Исто така се среќаваат и камерни ансамбли составени од хармоники: дуо хармоники, тројо хармоники, квартет хармоники итн.

КЛАВИРСКО ДУО

Задача:

Слушање музика за клавир:

• Петар Илич Чајковски •

„Концер за клавир и оркестар во b - moll оп.23“

ЗНАЧАЈНИ КУЛТУРНИ НАСТАНИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

ОХРИДСКИ ХОРСКИ ФЕСТИВАЛ

МАЈСКИ ОПЕРСКИ ВЕЧЕРИ

МАКЕДОНСКИ ДИРИГЕНТИ

Томислав Шопов

Фимчо Муратовски

Саша Николовски-Гумар

Бисера Чадловска

Борјан Џанев

Св. Кирил и Методиј

Свети Кирил и Методиј биле византиски браќа родени во Солун во деветиот век, кои станале мисионери на христијанството помеѓу Словените од Голема Моравија и Панонија.

Преку нивната работа тие влијаеле врз културниот развој на сите Словени, поради што ја добиле титулата Апостоли на Словените.

Тие се заслужни за изумување на глаголицата, првата азбука искористена да се препише старословенскиот јазик. По нивната смрт, нивните ученици ја продолжуваат нивната работа и дејност помеѓу Словените. Двајцата браќа се почитувани во Источната православна црква како светци со титулата *Еднакви со Агостиније*.

Во 1880, Папата Лав XIII ја вовел нивната слава во календарот на Римокатоличката црква.

Во 1980, Јован Павле Втори ги прогласил за ко-патрони на Европа, заедно со Бенедикт Нурсијски.

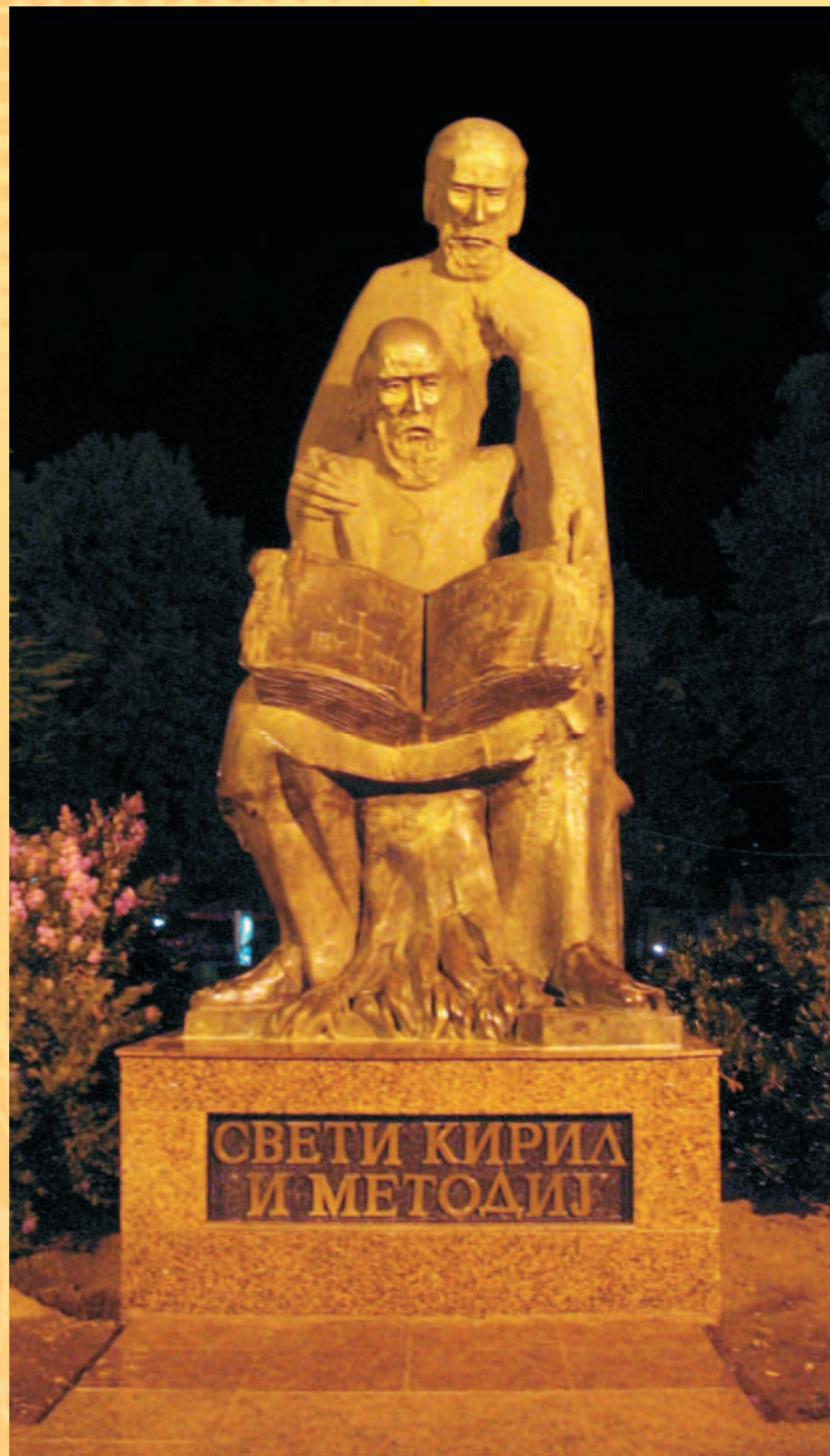
Оваа песна е посветена на Св. Кирил и Методиј и не е единствен пример во македонската поезија, литература и воопшто во уметностите каде што инспирација за своите дела црпеле од величината на нивното дело, голем број писатели, поети, сликари...

Секако значајно место зазема и македонскиот композитор Трајко Прокопиев.

Мојата Песна

Развила Македонија
од Југа та до Севера,
како сред месец Маја:
трендафил, ружа џунџуле.
Во цвеќинјата два брата:
Свети Кирил, Методија,
в раце ми книга држеа
и на Бога се молеа
за Госпо да им поможит
славјански букви да пишат:
аз, буке, веде, глаголе,
добро, е, живота, зело,
земја, иже, како лјуди,
мислете, наш, он, покој,
јарци, слово, тврдо ју.
Букварчиња му напрајле,
на Славјани им ги дале,
да пеат и да се учат,
во цркви Бога да мольат.
Како се богу молиле:
така и Господ им даде:
Славјанска книга писале
и сви Славјани крстиле.
Радујте се до два брата
Кириле и Методија,
тамо горе на небеси
со сите светци ангели
за ваше добро сторено
на сите браќа Славјани.

Марко К. Џепенков

Познати македонски интерпретатори

Симон Трпчески

Ана Дурловски

ПРОЕКТ ВО НАСТАВАТА

Проектот подразбира подлабоко проучување на животот и творештвото на истакнатите композитори, интерпретатори, темелно истражување на одредени елементи од музичкиот фолклор, формирање на инструментална, вокална или вокално - инструментална група за изведба на однапред избрана музичка програма и нејзина реализација и изготвување на флаери, плакати, покани и други потребни материјали со користење на компјутер.

Проектот се организира во групи составени од најмалку 5 – 6 ученика (во зависност од обемот на проектот). Презентацијата односно финалниот производ може да се реализира на часот предвиден за реализација на проектот, во рамките на училиштето или надвор од него, доколку истиот има пошироко значење за училиштето или локалната средина. За реализација и презентација на проектот се користат најразлични материјали: слики, фотографии, проектори, DVD, CD, компјутер и сл.

Временската рамка за реализација на проектот се одредува во зависност од обемот на материјалот предвиден за истражување. Временската рамка на еден проект се дефинира според следниот принцип:

1. утврдување на темата и вовед во темата;
2. истражување (50% од времето предвидено за изработка на проектот);
3. изготвување на презентација (25% од времето предвидено за изработка на проектот);
4. вежбање на презентација (25% од времето предвидено за изработка на проектот);
5. финална презентација на проектот.

ФАЗИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОЕКТОТ

Секој учесник во проектот треба да знае како ќе дојде до конечна реализација на проектот. Затоа треба да ги знаеме фазите за реализација на проектот:

Селекција на темата

Фаза на истражување

Фаза на акција

Презентација на проектот

Евалвација на проектот

Во текот на изработката и реализацијата на проектот наставникот има улога на:

- ментор •
- организатор •
- поттикнувач •
- инструктор •
- проценувач •

Задача:

Изработи проект на тема по сопствен избор

ЏЕЗ

Џезот (англ. jazz) е музички стил кој настанал во Соединетите Американски Држави во почетокот на XX век.

Основни музички карактеристики се: синкопата, вибратото и постојаната музичка пулсација во такт 4/4, која нема соодветна паралела во класичната музика. Највообичаена форма е темата со варијации кои се импровизираат врз постојниот хармониски скелет на оригиналната тема. Како резултат на тоа, творци на џезот се изведувачите, а не композиторите како кај класичната музика.

Централен инструмент на секој џез-ансамбл е тапанот со помошните удиралки, кој со клавирот, гитарата и контрабасот ја чини ритам-секцијата. Особено се применуваат дувачките инструменти (саксофон, кларинет, труба и тромбон, иако понекогаш се користат и флејта, обоа, рог и вибрафон). Големината на ансамблот варира од трио до полн симфониски џез-оркестар, во кој секој инструмент може да има улога на солист.

Додека во малите ансамбли сите инструменти импровизираат на зададена тема, џез-оркестарот се служи со пишувани аранжмани, а импровизираат само пооделни солисти.

Иако џез музиката не ја исклучува можноста за танцување, таа повеќе се приближува кон класичната концертна музика, отколку кон музиката за танцување и остро се разликува од шлагерите.

Во историјатот на џезот првиот период, наречен „Њу Орлеанс“, според местото каде се појавил и кој настанал од мешавина на музиката на американските црнци и европската музика, завршува околу 1918 година.

По Првата светска војна создаден е нов стил, наречен „диксиленд“, во кој важна улога има колективната импровизација.

Околу 1930 година, неколку истакнати музичари, меѓу кои и кларинетистот Бени Гудмен, го создале т.н. „свинг“, кој се потпира на звучноста на големите оркестри и пишуваните аранжмани.

Во текот на Втората светска војна, по заслуга на саксофонистот, пијанистот Телониус Монк и трубачот Дизи Гилеспи, создаден е стил наречен „би-бап“, кој од свингот се разликува по поситната ритмичка поделба и поголемата сложеност, во која се согледува влијанието на европската музика.

Понатамошниот чекор во ист правец е наречен „кул“, создаден околу 1950 година, додека последната струја, која настанала околу 1956 година, е наречена „модерн бап“.

За големата популарност и универзалност на џез-музиката придонеле не само хетерогените елементи на неговиот уметнички израз, туку и сами негови пропагатори - изведувачите, од кои повеќето се големи виртуози на своите инструменти: Луис Армстронг, Дизи Гилеспи, Мајлс Дејвис, Бени Гудмен, Чарли Паркер, Џук Елингтон, Чик Кориа, Џон МакЛафлин,

Френк Запа, Били Холидеј, Ела Фишералд, Глен Милер.

Идиомите на џезот во своите композиции со успех ги применил и Џорџ Гershвин, а делумно џезот влијаел и на многу други композитори од класичната музика: Игор Стравински, Пол Хиндемит и многу други.

Задача:

Слушање џез композиции по избор на ученици

ПОП МУЗИКА

Со овој поим се означува популарната музика. Поп музиката се појавува пред почетокот на Втората светска војна во Соединетите Американски Држави. Тешко е да се каже каде точно се забележани почетоците на поп-музиката. Општо земено, поп музиката содржи едноставни мелодии со певливи рефлени. Фановите на поп-музиката имале свои идоли, а меѓу првите, всушност прв идол на тинејџерите, бил пејачот Френк Синатра. Додека пеел, тој бил придружен од повеќе девојки кои врескале и кои биле наречени „бобисоксерс“.

Основата суштина на поп-музиката е нејзината променливост која не може да се предвиди. Се случува, новото движење со новиот музички жанр на поп-музиката да се здобие со голем број љубители, но тоа да не трае долго. Откако ќе се појави нешто уште поново во областа на поп-музиката, публиката најчесто се свртува натаму, зошто постојано е жедна за нови песни.

Поп музиката се смета за најкомерцијализиран вид музика.

Задача:

Слушање поп композиции по избор на ученици

РОК МУЗИКА

Рок музиката претставува спој од меѓусебно поврзани музички стилови кои доминираат во популарната музика на Запад од 1955 година во Соединетите Американски Држави. Рок музиката своите корени ги има во 1940-те и 1950-те форми на рокенролот, кој еволуирал од блузот, кантри музиката, класичната музика, електронската музика и други влијанија. Терминот рок музика се однесува на музичките стилови по 1959 година, врз кои предоминантно влијание имале белите музичари. Во доцните 1960-ти, рок музиката се соединила со фолк музиката за да создаде фолк рок, со блуз за да создаде блуз рок и со џез за џез-рок фузија. Во 1970-те, рокот примил влијанија од соул, фанк и латино музиката.

Исто така во 70-те, рокот добил голем број на поджанрови, како што се софт рок, хеви метал, хард рок, прогресивен рок и панк рок. Рок поджанровите кои се појавиле во 1980-те вклучуваат синтпоп, хардкор панк и алтернативен рок. Во 1990-те, нови рок поджанрови се гранц, бритпоп, инди рок и џеј метал.

Главен музички инструмент во рок музиката е електричната гитара. Еден од првите солисти на амплифицирана гитара е џез музичарот Чарли Кристијан. Во доцните 60-ти се јавува хард рок музиката во кој беа истакнати виртуозни соло партии на соло гитара. Американецот Џими Хендрикс, разви високо влијателен стил на електрична гитара. Неговата блескава техника дојде до израз и на првите големи рок фестивали. Група на музичари специјализирани во рок музика се нарекува рок бенд или рок група.

Многу рок бендови се состојат од гитарист, пејач, бас гитарист и тапанар, формирајќи квартет. Некои групи користат пејач кој истовремено свири на инструмент додека пее, притоа формирајќи трио; други вклучуваат двајца или еден ритам гитарист и некој кој свири на клавијатура. Многу ретко, групите користат жичени инструменти како што се виолина или виолончело и/или дувачки, како саксофон, труба или тромбон.

Во историјата на рок музиката се појавуваат и оставаат белег голем број бендови и пејачи: Ролинг Стоунс, Дип Парпл, Полис, Мјкл Џексон, Аеросмит, Мадона и др.

Задача:

Слушање рок композиции по избор на ученици

СОДРЖИНА

Вовед.....	3	Балетот во Македонија	60
Ода на радоста	6	Мјузикл	61
Етномузикологија	8	Барок.....	62
Ај што ми е мило, ем драго	9	Фуга.....	63
Македонски музички фолклор	10	Класицизам	64
Народна музика	12	Симфонија	65
Народни песни според содржината	13	Романтизам	66
Народна песна	14	Фантазија	67
Македонски народни носии	18	Импресионизам	68
Народни музички инструменти	21	Прелудиум	69
Фолклорна плетенка	25	Земи мома македонка	70
Ороводна народна традиција	26	Слушање забавна музика по предлог на ученици	71
Македонски народни ора	33	Поделба на музичките инструменти	72
Инструментални состави	38	Жичени инструменти.....	73
Музичко сценски дела.....	40	Гудачки ансамбли	75
Создавање на операта	41	Жичени трзачки ансамбли	77
Опера.....	42	Дувачки инструменти	78
Жорж Бизе	46	Дувачки ансамбли	81
Кармен.....	47	Воени оркестри	83
Македонски оперски пеачи	48	Ударни инструменти	84
Македонски композитори.....	49	Излегол Делчев војвода	88
Кирил Македонски	50	Инструменти со клавиши	89
Цар Самуил	51	Значајни културни настани во Р. Македонија.....	92
Оперета.....	52	Македонски диригенти	93
Јохан Штраус	54	Св. Кирил и Методиј	94
Бронот Џиганин	54	Познати македонски интерпретатори.....	96
Димитрије Бужаровски	55	Проект во наставата.....	97
Деспина и Мистер Докс.....	55	Фази за реализација на проектот	98
Џузепе Верди	56	Џез.....	99
Травијата.....	57	Поп музика	101
Народни обичаи во Македонија	58	Рок музика	102
Балет	59		

